

HIÄRNE, URBAN
KEMPE

**Een kort berättelse om the nys
vpfundne suurbrunnar wid Medewij
vthi Östergöthland ... / i största hast
sammanfattat aff Urban Hiärne**

Linköping
1679

EOD – Miljoner böcker bara en knapptryckning bort. I mer än 10 europeiska länder!

Tack för att du väljer EOD!

Europeiska bibliotek har miljontals böcker från 1400-till 1900-talet i sina samlingar. Alla dessa böcker går nu att få som e-böcker – de är bara ett musklick bort. Sök i katalogen från något av biblioteken i eBooks on Demand- nätverket (EOD) och beställ boken som e-bok – tillgängligt från hela världen, 24 timmar per dag och 7 dagar i veckan. Boken digitaliseras och blir tillgänglig för dig som e-bok.

EOD bokens fördelar!

- Få samma utseende och känsla som med originalet!
- Använd ditt standardprogram för att läsa boken på skärmen, zooma och navigera genom boken.
- Skriv ut enstaka sidor eller hela boken.
- *Sök:* Använd fulltextsökning för enskilda fraser.
- *Klipp & klistra:* Kopiera bilder och delar av texten till andra applikationer (t.ex. ordbehandlingsprogram).

Villkor för användning

Genom att använda EOD-tjänsten accepterar du de villkor som ställs av biblioteket som äger den aktuella boken.

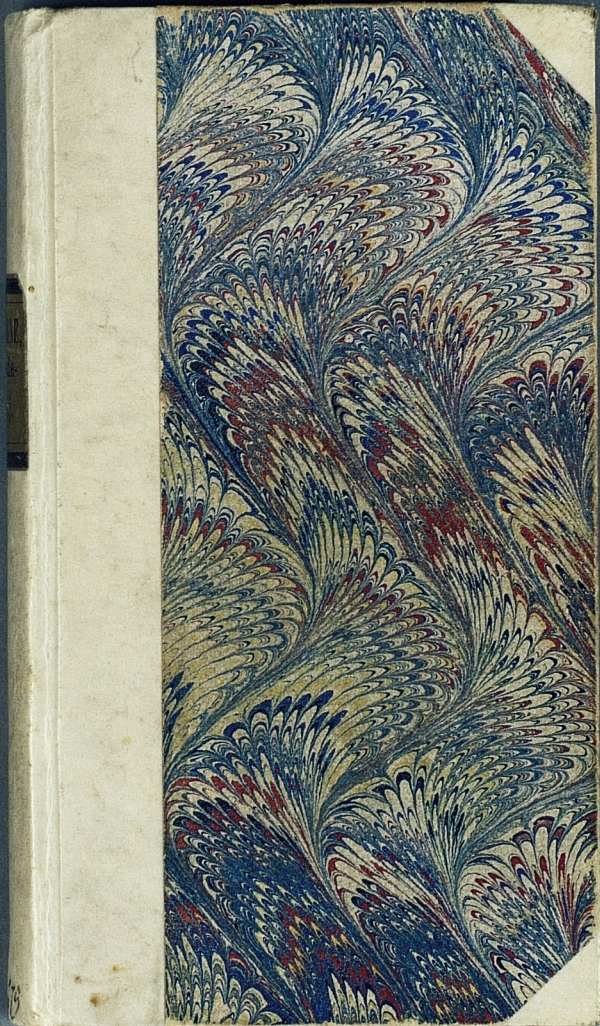
- Villkoren på svenska: <http://books2ebooks.eu/odm/html/nls/sv/agb.html>

Fler e-böcker

Redan nu erbjuder 30 bibliotek från 12 europeiska länder denna service.

Mer information finns tillgängliga via <http://books2ebooks.eu> alla boken.

- <http://search.books2ebooks.eu/>

So. Sauls

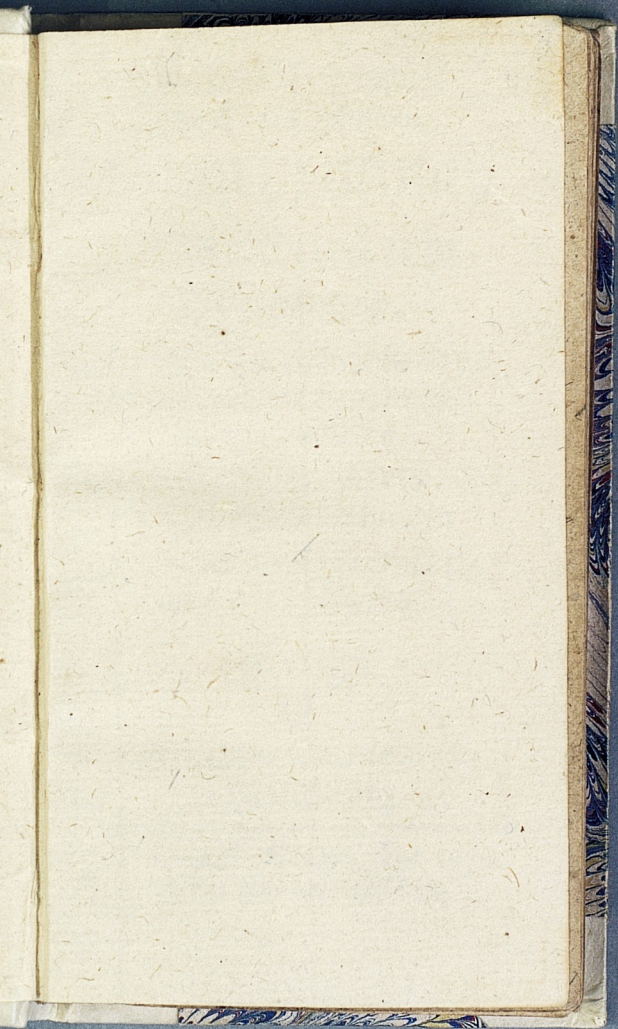
For 1700

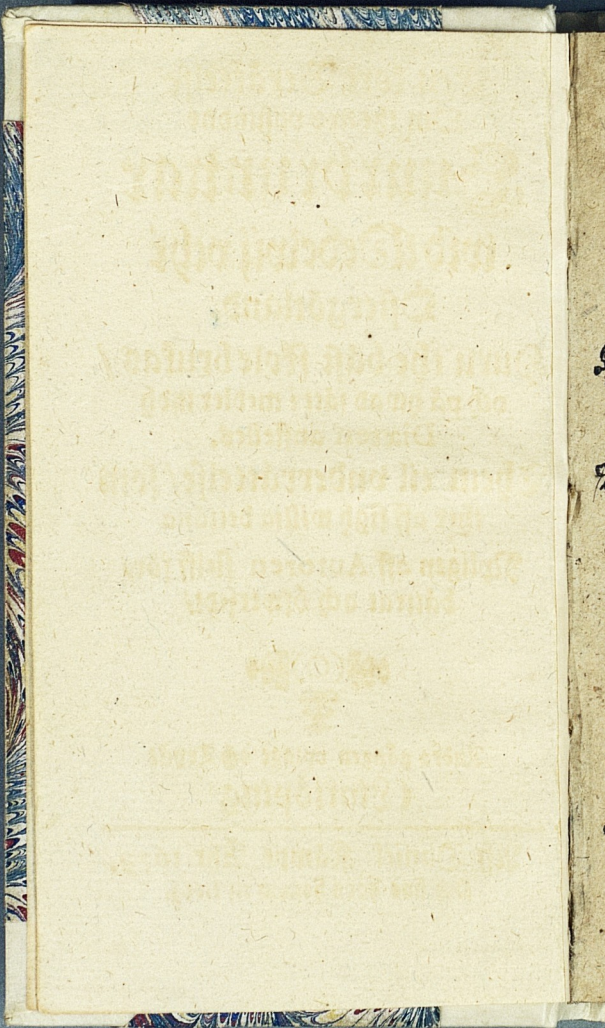
alled,

F1700

o

3721

En kort Berättelse
Om the nys upfundne

Suurbrunnar

wid Wedewij vthi
Östergötland.

Huru the bäst skole brukas /
och på hwad sätt i medler thoh
Diäten anstalles.

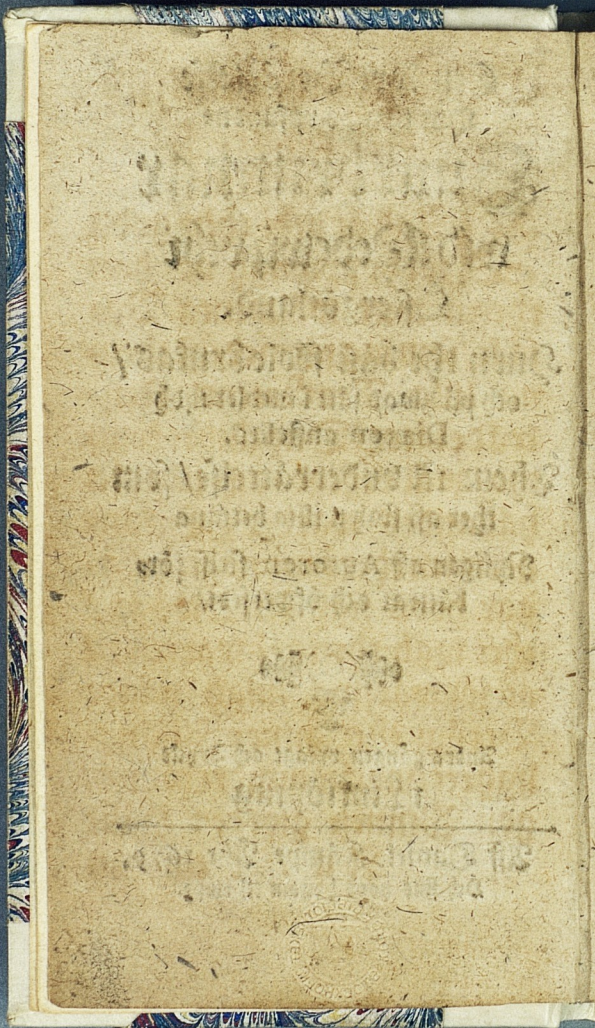
Them til vnderättelse / som
ther aff sigh willia betiäna

Nyligen aff Autoren sielff förs
bättrat och öfversedt /

Andra gången utplagt och tryckt
i Linköping

Uff Daniel Rämpe Åhr 1679.
Och sine hoos houw til köp.

Gunstige och Rättfärdige Läsare.

J Agh är vthi then goda förhoppningh at han thetta mitt wälmenta Bpsäät/som iag förmedelst thenna lilla Tractatens skrifwäde låter i Dagzliuset komma/wäl vthtyd, och til goda hållandes warder; Enkanerligen ther han noga behagar hoos sigh öfwerwäga/thet iagh thetta/hwarken til at förwärfwa migh någoe Beröm eller annor Säfängligheet/mycket mindre för någon Winneft giordt: Hållst
A ij emedan

Företaal.

emedan iag fast mehra Tids-
spillan och Besvär än nå-
gon Fördeel här widh hafst/
och til äfwentyr's ännu haf-
wandes warder. Icke thes
mindre ehwad iagh och här
vthinan ensfaldeligen hafwer
kunnat vthrätta / är endast
och allenast skedt i alla vn-
derdänigst fölie aff then tros-
plichtigste skuldigheet / som i
anseende til Hans Kongl.
Maj:z / Vår Allernådigste
Konungz och Herres migh
för några Åhr sedan gifne
Kallelse migh älligger. Och
ther näst aff the Kärleek som
iagh är plichtig at bära til
mitte

Söretal.

mitt Södernesland / hwar
 förmedelst sådana hälsofams
 ma Watern förmodeligē män
 gen lärer märckeligen til sin
 Sundheet blifwa betient. I
 synnerheet effter ingen an
 nan haar welat thetta Arbe
 te sigh påtaga / och iag mig
 på åhskillige utländske Drs
 ther / hwarest Suurbrunnar
 och warma Bad funnes / ex
 professo winlagt om behö
 rig Kundskap angående Mi
 neral. Waternes Art och proff
 at inhämta. Så hafwer
 och hans Excell. Rikz Ra
 det och General Gouver
 neuren, som är Patronen aff

Förelaal.

Medewij Bruñar / ingalun-
da sparandes hward thet til
på ett och annat sätt fordras /
migh til thetta Arbeit föres-
tagande märckeligen anime-
rat och angwicket. För thet
öfrige wil iagh then gunsti-
ge Läsaren respectiue tjänst-
och flitwänligen hafwa om-
bedit / migh på tweggihand-
da sätt vhrsächta; Först / at
iagh thetta litla Wärck utan
at bruka någon Ordprey-
ning så ganska slätt stylise-
rat, betrachtande thet iagh
thetta ibland mina dagliga
och mödosamma Synflors för-
rättande vthan någon Roo
och

Sörelsal.

och vthi största hast haar
 sammanfattat. Och sedan
 at iagh några Latiniska och
 aff allom brukliga Ord/ehu-
 rusväl gemene Mannen then
 en förstår / doch effter the
 åro Termini artis, måst o-
 vndwärligen bruka; Hvil-
 ka en kunne i vårt Swens-
 ska Tungomål gifwas / med
 mindre man wille göra be-
 merte Orden mörckare och o-
 vthtydeligare än the vthi La-
 tinen åro. Hwad som nu
 til thenna Materiens wiida-
 re vplysning här kunde sak-
 nas eller fattas / må then
 gunstige Läsaren här medh
 A i o wara

Förelaal:

vara kungiorde / at alt så-
dant vthi then större Tra-
ctaten wiidlyfftigare finnes
förmålt och beskriswit / then
iag är siñad (så frampt Gud
Hälsan framgent förläner /
och iagh förmärcker thetta
wål uhtagas) icke länge
här effter låta komma vnder
Pressen; Recommenderan-
des thetta mitt ringa Arbete
then gunstige Läsarens oför-
änderliga godheet / så at thet
ey må annorledes än min
wålmenta intention
liknätigt / vth-
tydas.

Förteckning

på Capitlerne.

1. Om Medwyl Brunners vpsinnelse och belägenheet.
2. Om the Mineralier som Medwyl Brunnar innehålla.
3. Om dheras krafft och wärkan.
4. Huru och när man dricka skall.
5. Om Diæten som medh Suursbrunnen hålles.
6. Om Waterns bruuk och Wandande.
7. Swar til åhstidlige frågor.

D. T. O. M. A.

Nedewij Suur
brunnars
Första Capitel.

Om dheras yppfinnelse och belägenheet, etc.

Huruwäl wij här
i the Nordista Länder
bättre än någorstädes
i heela Werlden Mi-
neral Källor och Surbrunnar be-
höfwe/ i anseende at wår skidrbliugs-
gista Lufft och så mycket lättare/ än
å andra Orter til miältens / krö-
sans eller Mesenterii och Pancre-
atis, sampt andra gängers förstop-
pelse beqwäma: Så hafwe wij antä-
intet i så många Hundrade Åhr tills
förende

förende alt in til nu om sådana Brū-
 nar hafte någon kundskap. Men
 felet har intet skätt hoos Naturen/
 som mildeligen hwart och ett Land
 meddelar alt tacksweligt så wäl til
 Luft; som til Hålsans vppehålle; Wo-
 rthan allena hoos of stelswe och wär
 egen försummeligheet/ som gemenlis-
 gen thet wä behöfwa med Omkostnae
 och Arbete förslaffa of från the wide
 afflägne och främmande Orther/ och
 thet goda wä stelswa äga/ förachtat.
 Men sedan wä effter handen hafwa
 beghnt öpna ögonen och see något
 lytel bättre effter/ haat och Naturen
 vppenbarat of smänningom thet ena
 effter thet andra. Man förhoppas
 at Gudh i längden wäl andra härli-
 ga ting låter vptäckta och beståra/ och
 wä thet allenast med tacksamheet vpa-
 taga/ och icke wända thet til egennyt-
 sigheet. Här hafwer fuller ena gån-
 gen effe

3
 gen effter then andra blifwit talt om
 Suurbrunnar; Men en deel äro ins-
 tet fulkomlig^{er}; hafwandes allenast en
 litten begynnelse ther til. Som blis-
 ge som förmentes kunna passera, haf-
 wa the genom oförståndigt lagande
 och otidigt gräfswande fördärwat.

Enteligen är en ny Brun wor-
 den upfunnen i siol Winter/wed Hans
 Excell. Herz Gustaff Soops/
 Frühherres til Limminge/ Herres til
 Stora Biurum/Målsåker/Stierns
 sund och Granhammar. etc. etc.

Hans Kongl. May:ke sampt Swe-
 riges Rikes Råd; och Lagmans öf-
 wer Östergöthland / så och öfwer
 Hennes May:ke Rikzens Enckies
 drottningens Lifsgeding etc. Gouver-
 neurs Gård Medewij i Nykyrcka
 Sochn i Östergöthland mellän Wads-
 stens och Åstersund belägen. Hwila-
 ket Högs

ket Höggherte Hans Excell. såsom
 en Herre then widh åthskilliga Suurs
 brunnar offta haat varit/ straxt förz
 nam/ at thet Watern war aff råtta
 slaget/ haat genast låtit samma Brun
 uprensa/ och till sin råtta språng ins
 gräfwa. Och så man thet med war
 i Wårcket, yppat sigh vngeseht til 25.
 Stegh thet ifrån/ en annan mindre
 Brun/ som och syntes wara rik aff
 Mineralier, hwilket Watern och same
 malunda bleff rensat/ doch icke ännu
 till sin råtta Ursprung. Berörde
 Watern haat Hans Excel. så sände
 till Stockholm/ med Nådigh begäran
 at dhet måtte ofördrögeligen probe
 ras; så iagh straxt. befant. at thet war
 icke något gement eller ofulksomligt
 Watern/ vthan en rätt Martialist
 Suurbrun/ aff samma innehåld/
 som andra berömda Källor/ the måst
 äro i roop/ som i Spaa / Göps

pingen/ Wildungen/ Eger /
 Tunbrigde, etc: Hvilket iag wth
 dare försoor / så samma Sommar
 Högb:te Hans Excel. iagh tvt til
 Medwth folgde / och thet som sig bors
 de på åthskillige Maneer / så wäl
 som medh stelfwa drickandet i profs
 wet stälte.

Hafwe alltså wth Orsak först at
 innerligen tacka then högste Gudh /
 som gifwer oss thet i wårt läte Fäderns
 nesland / hwar effter wth hafwe måst
 tilförende resa någre hundrade Mils
 ler / och sedan högeligen at gratulera
 oss thet öfwer at samma Hålsobrur
 nar äro ynder en sådā Herres Hand /
 som icke allenast haat noga förstånd
 om Surbrunnars bestaffenheet / och
 thes Reglement, och therföre sam
 ma Watsn låter med deste högrest
 stånd hantera ; Säsom besynnerligen
 at thet är tillhåa ynder en Herre som
 är mild

är mild / kostfrj och Edelmödig / en
 Fiende aff all egen nytta och Gi-
 righeet / och samma Brunnar til alle
 gemena bästa / icke vthan floor Om
 kostnat vpbigger / anrättar / och ähr-
 ligen läter förbättra och wid mache
 hålla / såmväl vthan then ringaste
 fördeel eller winning tillåter hwat-
 som och enom / Högh och Låg / Ryt och
 Fattig / Ung och Gammal / Inländsk
 eller Utländsk / ehoo som vil och
 behöfver at bruka ther aff så in- som
 vthwärtis / så mycket them tar swas
 eller lyst. Men såsom Höghbette
 Herren insett ahat ån alimenna Nys-
 tan och gemena bästa söker / så läter
 ihd effter ihd Hans Excel. höga
 Namn och frågd hoos the. Effiers
 föminande vara berömd och oför-
 gätelig.

På thet at su på god Lågenheet
 insett skulle sela / är samma wasn på

en/wasser och behageligh Ort så wäl
 belägit/ som man kunde önska och
 begära. Thet vthspringer vth en
 lustig Sund något högt/och/ som sagt
 är/ i två Rällor. Aff hwilka then
 första ligger något högre på en litten
 Backa/ kallat thesfore Högbrun-
 nen/ nyligen inmurat medh huggen
 Steen och Kitt/ betächt ofw antil/ och
 medh en litten Brasskringräsven/ på
 thet at icke Regnwatnet/ som til förens
 de stode/ Mineral Watnes Kraffe
 må förswaga / thet hoos medh en
 Dörz försedt för gemene Mansens
 skull/ som begynte bruka en hoper med
 Wadstepelser och Afgudern/ med off-
 rande / skastandes in Kopparspen-
 ningar/ hwilket genom sin skadelige
 Erg aff victrillet vplöst Watnet låts-
 teligen kunde förgiffa. Then an-
 dra ligger något lägre/ kallat thesfore
 Dvalbrunnen/ then ännu intet
 til sin

till sin fullkombligheet är bracht. Wä-
 ster thet ifrån vhngefeht widh 3 eller
 4 Musqwete Skått ligger then lusti-
 ga Wettern/ thet man haat öfwer
 Sidn en stön vhsicht til Wästerns
 göthland och the andra kringbelagne
 Orther. I genom samma Lagen-
 heet kan man hafwa en godh Tilförs-
 sel på allehåda Victualier och Waat-
 warur / ifrån Närite från Wästerns
 och Östergöthland/såso Nio/Wads-
 stena/Grenna/Wästingjöö och Jöns-
 köping etc. Hans Excel. haat res-
 dan i god tid låtit anbefalla och på-
 lysa ihela Landet thet omkring / at
 från alla Orther må bli ymnig Til-
 försel på the tyder som Brunnen är
 allercafftigast / låter och vpbbyggia / så
 mycket som tyden medgiffwer / riänli-
 ge Huus och Härbärgen / hwar vhi
 the fremmande kunne med beqwäm-
 ligheet hysas / och förordnat at åh-

Stilige Rockar och Gåstgifsware ans
komma aff hwilla man all tiänligh
Spås (ty hwariehanda at äta är ins
tet läsgifwit) til öfwerflöd för en bil
lig Penning hafwa kan.

Andra Capitel.

Om the Mineralier, som
Medewy Brunnar ins
nehålla.

HWar aff Suurbrunnar kom
ma/ hwadan thes Suurheet /
och hwar aff äthskillige Mine
raliers Kraffter häröra/ tillåter ins
tet fortheten eller thesse såå Bladers
rum/ vthan thet besparas til then ans
dra Tractaten, hwar vhi nogare
om thet som här felas/ skal affhans
das och vpräcknas. I lista måtto
på hwad sätt Mineral Watern skola
proberas, at ingen twiswel må lems
nas/ eller som ofast steeer/ man må
wara

wara förnögd med en blott gifning ;
 vthan så wiff / at man kan taga med
 händerne ther vppå. Man wil thes
 före intet then goda Läsaren här med
 vppehålla: berättat allenast at så iag/
 som sagt är / i siot samma Watsn
 medh flist proberade / befant at thet
 håller iämpte acidum universale
 eller then allgemena Suurligheeten
 (om hwilkens Art / Krafft och stora
 nödwändigheet a siot sådes skal blif-
 wa omtalt) någö deel järn vitril och
 gansta listet Allun. Swafwel haer
 thet fuller och så i siot ymnigheet;
 men intet något gemeent vthan ett
 rätt fullkomligt sulphur martis, sö
 den råå och ofullkomliga mineral
 myckit vthi sigh hafwer. Högruns
 nen är aff acido universalitennare /
 och medh en tienligh myckenheet aff
 Mineral, thesfore seer at Watsnes
 Krafft är flychtigt / och låter sig intet

föra som Spaa; eller Tünsteins
 Wain/ hwilket är så mycket bättre/
 effter thet måtteligen med Minerali-
 er förblandat faller Naturen lidelis-
 gare magan drägeligare/ och trånget
 sigh medh hast igenom alla Wägar/
 genom stoolgång/ swettande etc.
 Men besynnerligen och aldrumäst
 medh Urinen, hwilket Förfaren hees
 ten wäl wissert/ at man kan dricka i en
 stool myckenheet aff Wainet/ besyn-
 nerligen sedan man är waaan/ och ins-
 tet befinna at Magan thet aff beswär-
 ras. Then mindre eller Daals
 brunnen är aff bem:te stochtiga Aci-
 do fattigare/ men aff Mineralier
 så mycket mehra rpsyft/ tjänar för
 them som äro hårdare obstruerade
 och aff Naturen och Inelswerne stares
 kare/ och the off Högbruns Wainet
 Krafft icke så lätteligen rörde warda.
 Therefore haar och Daalbrunnen
 hwar

hvar Morgö så mycket mera off then
 blåå Hinnan / som några kalla
 Schlich / Witterung etc. som intet
 annat är än ett Järnsasfrel medh
 Ochra, vthoff samma Art som Kost/
 hwilket synes thet aff när man medh
 reent Papper samma Hinna vptas
 ger / at thet färgas Brangolt / och är
 then aff samma bestaffenheet / som then
 rödachtige Ochra vthi thet nedan
 före liggande Kärret (tillt allt Wats
 net hånflyter) i myckenheet finnes.
 Sådan Schlich eller Hinna hafwa
 alla Brunnar som föra eller hålla
 järnviétrill, såsom Spaa / Pir-
 ment Wildungen / Göppin-
 gen Tunbridge i Engeland
 och andra mehr.

Sådan slagß Mineral watsn är
 fram för alla andra för of här i Swe-
 rige nödigh / för then stora Krafft at
 öppna /

öpnar / som i nästföljande Capitel
 skal förklarad. Bägge Vatnen
 draga sachteligen ihoopt Munnen och
 Gomen / med en lindrig adstriction,
 hwat medh the nog vthwissa sitt för-
 dolda victrill, såmpte thet at excre-
 menterne äfwen så här i längden
 som vthi the andra ofwanbete Suurs-
 brunnar sårgas och swartas / hwilken
 sårga sig aff hwarshanda Marcia-
 liste Medicamenters långlige bruul
 yppar / thet wari sig Ståältinctur,
 Sapa martis, Crocus eller annat
 beredi Ståäl / eller och elliest vplöst
 vthi Wiin / Wasla / Epplemust / eller
 hwarshanda syrliga Easter. Ja /
 thet mehra är / så kan man / i synners
 heet om Sommaren när het är / eller
 om Wintern / när thet starkt haer
 fruset / fierran från länna thet starka
 Järnswofwels och Victrils Lucht ett
 gott stycke ifrån Brunnen / i synners
 heet

heet moot regnväder/ så the vpsligande Dunster genom then tiocka och suchtiga Luftten dämpte och nederslagne/ förhindras trängia sig högre vpsföre. Så at man om samma Minerals innehåld nogh är förwiffat.

Tridie Capitel.

Om Medewij Brunnars Krafft och Wårkan.

Ansest at måstedeels Mineral Watnes Krafft är genö försarenheet och långligit brukande funnog worden/ och thesöre synes wara en förmåtenheet at willia beskrifwa en nny vpsfunnen Bruns Wårkan/ som igenom bruul och försarenheet inset är bleswen bekräftat: Så är fuller inset vthan/ at om **GU** Dh gifwer oss Fredh
och

och Wälgång/ the effterföljande till
 det mehra skola med sigh bringa/ än
 hwad man nu theenne gången thet om
 kan förmåhla. Men doch lijkwäl/
 såsom man är wiß nog om Watnes
 halt eller innehåld och Mineralier,
 så är intet så swårt at efftertänckia/
 hwad Krafft thet i sigh lårer hafwa/
 hålft emedan andra Suurbrunnar
 aff lyla Mineralier, (endels tilfö-
 rende vpräcknade) nogsampt äre be-
 kante och aff ähstellige Authoribus
 bestrefne/ the fast alla medh hwar an-
 dra härwthinnan äro samhällige/
 oansedt the om Watnes innehåld icke
 är så iust/ för rätta Proffkonstens
 ofunnigheet/ öfwerens komma/ thet
 man doch i them föga annat haat
 funnit än vthi Medewit/ Rembl. Vi-
 triolum Martis, Järnswafwel/ och
 något lätet Allun. Thet til medh
 så äro wth ey heller så fattige på Exem-
 pel och

pel och försarenheet/ at wy them en
märckelige nogh kunde införa/ om
wåra Brunnars krafftige Wärckan/
som thes öfrige Öngder vihwisa ock
ohi wår mening bekräfta/ så framp
man icke sökte fortheet/ och Rummet
lede någon wudlyffthigheet; thet doch
i sin tijdh om Guds förlåner Eliswet/
icke skal förglömmas.

Nwad thetta Wärnes egenkap
i gemen angår til the 4 Qualitates
såsom Röld/ Wärma/ tortheet och
suchthigheet / så synes så wål thetta
som alla andra Martialiste Wärn
hafwa lika såsom moot hwat andra
stridande Wärckan/ at the aff alt haf
wa deelachtigheet i thet the både kyla
och värma / både suchta och torcka.
Actu eller wärckeligen är thet kall
nog; Men när som thes innerliga
Wärma genom Magans Hetta
blir upwäckt/ haer thet en Kraffe
C mätte

mätteligē wärma/ fördela kall Slem
 vthur Magan/ ställa til rätta then
 förlorade Matlusten och ther hoos
 atbota många Siukdomar/ som aff
 en kall Materia sitt vphoff hafwa.
 Twert om the Partier, som aff en
 öfwerflödig Hetta betagne äro/ kyla
 och swalka the lindrigt/ och bringa
 them til sitt rätta temperament is
 gen. I lista mätto så fuchta och wär
 ta the wäl i begynnelsen/ men torcka
 likwäl vth the öfwerflödige Flussar/
 som i Kroppen kunna finnas. Uther
 igen the Siukdomar som aff förmyes
 ken torzheet/ aff stråfft och skarpt Salt
 eller aff en hixig Gallä till magerheet
 och Kroppens torckande disponera
 och beqwäma/ förändra the och kom
 ma them til sin naturliga fuchtigheet
 igen.

Sedan så affstrycka och fördela
 the stymmige och Tartariste Mate-
 rier,

rier, och göra them tunna/öpnå Lefa
 weren/ Midlê, Krösan eller Mesêre-
 rium, Pancreas och alla Inelswer
 aff dheras förstoppelser/ swalka heta
 ta och alle vptändelser och inflam-
 mationer, stärcker och så Magan
 medh sin lindrige sammandragande
 Krafft/ at man intel beswär aff thes
 myckna drickande sinner. Stärcker
 Generna/ i thet then Materien som
 them genom för myckê Wårsta kom-
 mer at slakna / afföres. Then öf-
 werflödige Gallan/ salta Wårstor/
 Slußer/ Suurheter och annor stades
 ligheet som i Blodet finnes/ drifwer
 thet bort på åthstilligt sätt/ för som-
 blige genom Urinen/ för andra genom
 Stolgånger / som swart-grön- eller
 gråachtigt färgas/ för några genom
 vplastande/ swettande/ spottande etc.
 rätt som Materien är bestaffat och
 Naturen är beqräm til at föra hene

och thet vithinnan är Suurbrunwats
 förmehr än andra Medicamenter,
 at thet är liufligit och klart för Sgo-
 nen/ behageligt til Smaken/ (i syn-
 nerheet när man en gång blir wan-
 thet widh/ fast thet i förstonne har nå-
 gon Art aff Bleck) Luchten är och
 så intet wisdrig. Thet framförer på
 en tid så mångahanda Evacuatio-
 ner och Wätskan/ och tienar hwarjes
 handa Rön/ Alder och Folekslag.
 Thet måstedels the andra gemena
 Medicamenter och Låtedrycker til
 färgan obehagelige/ til Luchten gens-
 stråfwege/ til Smaken wämiachtige/
 intet kunna thet vithätta. Och thet
 thesse the komma i Magan/ stadna
 the någon stund/ hwar thetas Krafft
 til störste delen förbrutes och förmins-
 skas; Så finner berörde Wats/
 förmedelst thes subtiligheet/ genom-
 gång på hwarshanda sätt/ och är
 intet

intet i heela kroppen så afflägit / så
diupt ; ingen Ådra så luten / thet thet
icke hinner medh behåldna och oför-
brutna Kraffter.

Siukdomarna i synnerheet an-
gående / så synes wara vnderligt / at
ett Wårn så olika Siukdomar bo-
tar. En skulle knapt troo thet / om
icke försarenheeten wiste / och naturli-
ga Orsaker wore för handen. Först
så lindrar thet och botar Flussar och
Catarrher, (Orsak til så många an-
dra ofällen) i thet at then öfwerflö-
diga Wårstan bortföres / förtordas /
och thet som thet aff flyter / förbå-
tras / såsom Slagh / borttagenheet /
Ledernas darrande. Lindrar myc-
ket heela och halfwa Huswudwårck /
födelat Swindeln / besynerligen then
som affen grooff seeg och öfwerflö-
dig Elem vhr Wagan och Inels-
werne sitt vhrsprung haar. Sgonens
C iij Rödheet

Rödheet hielper thet både druckit och pålagdt / såsom och Ansichtes röda Sinnar, och Fleckar / Rosen / Snas och hwarshanda Orenligheet. Stärcker (som sagt är) en swag Maga / vpväcker Raatlust / vnderlyden så / at thet är vltur mätton. Stillar Torst / stärcker Znelswerne / fördrijs wer så wäl vthur them / som vthur Magan then myckna Slem förorsakande otalig myckit Ont / och så the aff myckit fyllerij och drinckande åro relaxerade och förwidgade / drager thet wackerer tillsamman igen til sin förra naturliga widd. Hemmar Durchlop / så thes Orsak igenom Stoolgänger vthdrifwes. Och twert om / the som aff Naturen åro förstopade / och intet sin richtiga affgång hafwa / them hielper thet. Drifwer vthur Kroppen Matkar aff allehanda slagh. Ingenstädes synes theras

Kraffe

Krafft görligare än vithi Lefwerens
och Måltens förstoppelse / och the
Siukdomar / som thet aff hårr dra /
såsom Gåålfoot / Lefwerens hårdheet
(så framp thet icke är kommen til
thet yttersta) Melancholi och alla Art
Siukdomar kallade affectiones Hy-
pochondriacæ, Watusfoot / när thet
icke effter en långsam Feber eller en
annan Siukdom vthan aff en hastig
förstoppelse förorsakas. I lika måts
to the som thet medh hafwa en styll-
slap / såsom en elack och bleef Fårga /
eller Cachexia, swulna Been / Leu-
cophlegmatia eller Hwittslukå som
är närmaste Trappan til Watu-
foot. etc. Niutarnas Hetta tem-
pererar thet / drifwer vthur them
Sand och Stenar / Blåsoftenen om
han är stoor / förminskar thet / men om
han är liten drifwer thet sin foos / thet
Slem och Drenlighheet som thet i

E i v

myckens

myckenheet plågar sätta sigh/ förer
 thet aff wågen. Thet hielper them
 som beswårligen kunna låta sitt Wætn.
 The som medh en stadigwarande
 Skabb plågas/ hielper thet fram för
 alla andra Medicamenter, ja offra
 them som see. vth lula somspettelste.
 Winnors öfwerflödige tyd stoppar
 thet/ och iwert om befordrar thet åter
 krafteligē för them som then lytet/ ins
 teteller och oordenlligen hafwa. Thet
 botar och then hwarta Flödd/ i thet at
 then myckna Slem drifwes vthur
 Blodet och Luffmodren. Bördzles
 matna styrcker thet genom sitt lindris
 ge sammandragande Krafft/ the Wåts
 stesfulla och iuchtige Wæden torckar
 thet/ och hielper i så måtto til fruchts
 samheet/ som för bemitte Orsaker skul
 år förhindrat eller förqwasd worden.
 Flygande Sichten och Flenen så och
 torr Wæret i Ryggen och Lederna /
 och

och aff samma Orsak vpfomma
Cōtracturer och Krampa curerar
thet/ eller och så then är alt för myes
lit gammal/ lindrat och minskar thet.

Uthwårtes brukat/ så är thet syns
nerligen gott för mödrea/ rödda/ och
hæfiga/ Sgon/ för hinna och pårla
samt åthstillige andra Synens feel/
thet förfarenheten i these Dagar har
bewist. Thet botar rödda och fins
nota Ansichten / och wanstapeliga
Kopparthyn. Kan och brukas til
Badh för Contracturer och lams
heet/ för Flechter/ Keesformat/ Skabb
och flåda.

Ehurwål thetta Wain mehra
är inwårtes til at bruka än vewårtes/
och thesföre mellan warma Badh och
Suurbrunnaren ganska stor åth
skildnat/ hwar om widlyffigt i then
andra Tractaten skal handlas.
Doch kan enom thetta Wain i åth
stillige

stillige tilfällen vshwärttes gagna
 The som hafwa gamla flytande
 Såar/ i Benen och Lären/ kunna wäl
 betiåna sigh här off; Lindrar och så
 Ledernas Puna / bringar them til
 råtta/ när Flusserna wela göra them
 all förstywa. Stärcker Modren/
 med dukar på lagt/ eller och med Bad.
 Drifwer Stenen i Länderne och i
 Blåsan/ stillar Dwinners för mye
 kne flytande och gyllene Urån. etc.

Hwad thet wårdare lærer för
 Wårckan hafwa/ besalle wy Gudh
 och tiden : Förfahrenheeten skal
 wisa of hwad ännu inte vptecknat
 är : Thetta här är vpsatt effter som
 alla råtta Martialiste brunnar pläs
 ga wårcka. Ehuruwäl/ om så bes
 höfdes/ man wäl sådane Exempel
 kunde framföra om denne brunns
 Krafft på en eller annan Patient thet
 ingen eller föga förhopning haar
 warit/

Wart / och hwarshanda Medica-
 menter intet hafwa funnat vthräts-
 ta / och här igenö krafteligen äro hul-
 pne. Men effter thet fordrade nås-
 gon wydhlyffligh Berättelse / och man
 här vthi söker fortheten / lemnas thet
 til en annan Ort.

Ytterst måtte i aacht tagas / för
 hwillka thesse Brunnar intet tiåna :
 Nembl. för them / som til en högh ål-
 der äro kombne / och nu intet äga
 myckin wärma i Bloden / Magan oc
 Lemmarna / eller elliest äre aff en myc-
 lit kall och Phlegmatist constitution.
 Åfwen så them som nyligst
 aff swåra Siuldomar vplompne äre /
 och thet igenom ännu machtlöse och
 wanmächlige. En heller tiåna the
 hafwande Qwinsolet rått aldeles
 wål / besynnerligen i första begynnel-
 sen til tridie Månaden såsom och
 effter siuende Månaden. The som
 hafwa

hafwa en myckit swag och kall Man
 ga och ther i intet tunt eller kalt lyda/
 the som illa kunna smälta Maaten/
 the som hafwa kalla Inelsswor/ eller
 elliest swaga/ sära eller fördärswade/
 stole och wachta sigh thesöre. I lta
 la mätto när Blodet är aldeles watn
 achtige/ särdeles när en fullkomligh
 Watufoot är på särde/nembl. ascie
 tes, när swulnan är allena i Lufwet
 och buken full aff watn som een trum
 ma/ ty i anasarco eller ther benen
 och lären tilltuka medh åhro swulne/
 kan the/ serdeles i Begynnelsen/wäl
 wara tiänligit. The äro och stades
 lige för allehanda inwärttes Säär /
 Bölder eller öppne Skader vthi Luf
 wet/hwad the är i Lungorne/ Lufwerē,
 Magan/ Mälten eller krösan. Sär
 malunda Niurarna / hwar Urinen
 som the alend drifwes/vprifwer Glas
 dan mehr och mehr igenom sin hastig
 ga/gez

ga genomgång sampt hwarshanda
 Drenlighheet igenom förande; Ther
 än så thes förvthan Niuresåår åro
 söga botelige/och för then stadigt ige-
 nom rennande Urinen illa kan läkas.
 För samma Orsak skul tiånar thes
 en heller them/som hafwa någor feel/
 skada eller Apostem i Blåsan. The
 som kasta vp/eller spotta blod/såsom
 och the som hafwa Hectica eller
 Lungsoot/ eller när then ringaste
 Sår är förhanden vthi Lungorna/
 måge achta sig för Suurbruns wain
 som för ett Förgiffi. Doch lätwål
 the som hafwa mycken Drenlighheet
 och segh Materia vthi heela och ostada
 de Lungor/ kunna säkert och gagnelis-
 gen betiena sigh aff them. Swilke
 bäst kånnes ther aff/ när man widh
 tridie eller fierde Dagen intet befin-
 ner i sigh en torr Hosta/ vthan spots-
 tar vp mehtra tiocck Slem och Dråd/

D

så faars

lå faare then samma sort vthan hinder. Men när en begynner at hosta smått och tortt effter eridie Dagen rått och offra/ then må aldeles hålla sigh thet ifrån/ effter thet i längden skulle göra Såret större/ och altså snarare flynda medh en sådana til ändan.

Fierde Capitel.

Huru och när man aff desse Halsbrunnar skal dricka.

U Et måste brukas medh mått: itte allenast Medicamenterne, som äro wäl (effter Herophilus Ord) Gudz Hand och gansta krafftige/ men och thet hoos i otydhly sagne mycket skadelige; Uthan och Maten/ vthan Ordning/ vthan Vrasner brukat/ gör meht skada än gagn: Affwen och så Suurwatnet. Om itte thet på sin råtta tydh/ sin wissa

Lijma

Iisma på Dagen/ i sitt råtta Mått/
 och på tilbördligt sätt drickes/ så blifs
 wa offra Siuldomarna wårre än
 bättre ther aff. Intet är så gott/
 som icke genom otydigheet och obruul
 kan blifwa wårre. Thersföre/ på
 thet at sådan GUDS Gåfwa / som
 emoot så mångahanda Siuldomar
 tidnar/ icke må komma i discredit,
 och wannyrdnad/ genom them/ som
 aff theras olaga drickande antingen
 inet bättreas/ eller och fara wårre/ så
 som stebt är/ at några hafwa druckit
 sigh Skälswan på halsen/ andra haf
 wa elliest inet besunnit sigh wål ther
 aff: Wil man forteligen uppsättia
 Maneret/ huru thetta Water effter
 the fremmande (doch lufa Minera-
 lier hållande) Suurbrunnars Art
 skal drickas.

Först och för all tingh måste
 man laga så/ at Drenlighheeten wid

the första Wägar sittande/ vthför-
 res/ på thet at Watnet icke någorstä-
 des finner moostånd/ thet thet lund-
 de stadna/ såsom oc i Blodet; Hwar
 aff åthskillige slag; Skälswor plåga
 förorsakas/ eller alla thes Oreenlig-
 heet til Niurarna föras. Tager E-
 der ett Exempel före: Om man aff
 en Brun eller annor reen Källa wil
 leda Watnet genom dykar/ pypor och
 Canaler någorstädes fring/ måste
 man intet häfwa för Rännan någon
 Gddzlehoop/ eller oreenlig Slemm;
 utan thet sådant finnes/ granneligen
 rensa sin loos/ på thet at Watnet icke
 må orenas/ förstoppa rennan och
 Canalerne/ och altså intet hiña fram/
 utan stadna/ flöda öfwer/ eller och
 spräckia Pyporna. THERFÖRE böde
 man straxt i begynnelsen/ sedan man
 en Daggh eller två til thet högsta hwh-
 lat (på thet at Blodet må sättia sig i
 sitt

slet rålla sticl) bruka första Dagen
 eller om afftonen förvth ett Digestiv
 Pulver til förberedelse/aff Cremore
 Tartari, som ingens Constitution
 är skadelig/eller aff Tartaro vitrio-
 lato, medh Sale ejusdem, eller aff
 andra Digestiver, som then närwa-
 rande Medicus låter finna rådligis
 vthi ens eller annat Humoris præ-
 paratione. Och om Morgonen thet
 effter antingē en lindrig Laxer dryck/
 eller och Purgerpiller; At effter som
 hwars och ens Natur/Ålder och
 Siukdomens Art thet fordrar. Hwar
 vthinnan then Medicus som förhans
 den är/låter kunna then som thet bes
 höfwer/ vnderråtta. En thet vthi
 är försichtigheet aff Nöden. Huru
 orichtigt och grofft man härvthinnan
 går til wårda/ bewisar dagliga Sö-
 farenheeten och then igemeen thet på
 söllliande Skadan. Många billa

sig in/ at thet är ingen århskildnat
 vthi Purgationer, allenast thet går
 friskt ther vppå lödß/ och föder en ho-
 per Tygh vthut Liffwet/ gifwa och
 taga ther effter en eller oñan Recept,
 then the få i händerne eller hafwa fats-
 tat Troo om; Såsom våra Sälts-
 skärare / och Apotekare Gesäller
 ehenna tiden plåga göra. Men
 hwat och en må vara ther på försä-
 krat/ at thet är ingen ringa ting/ at
 förordna en rätt Purgation, som är
 Naturen annehmlig/ och ens Con-
 stitution tiänlig/ jämwäl intet ans-
 nat vthdriffwer än onda Wätstor/
 och intet thet sanskyldiga angruper/
 eller thet som borde lemnas qwar/
 medh wäld vthföder. Dhet är fast
 omöyeligt hwar som och enom vian
 Patientens wüdate betrachtande /
 purgerande Medicamenter med
 tilbörlik Wärlan och nytta at föder
 Priffwa.

The

The som äro förmyndit til Bals
la benägne/ bruka the Saker / som
Gallan lindrigt drifwa/ sedan thes
Starphet genom tilbörliche corrigen-
tia någorledes är förbruten. Uther
the som til Slemmigheet inclinera,
måste laga så/ at the antingen ther på
Orthen/ eller förvith på Wägen bru-
ka thet/ som samma Slem märckelis-
gen fördelat/ göt flytande och genom
laxerande vithförer. Hafwer någon
Nöd aff suura eller salta Wäster /
och the Siukdomar som ther aff kom-
ma (hwilka här i Sverige äro fast
många) intages så thet som Suurs-
heeten eller Saltet förbruter och ses-
dan vithdrifwer. I gemeen brukas
ett slagz Piller/ på Apotheke kallade
Pillula Pestilentiales Ruffi, hwil-
ke och then förtreffelige Helmont-
churu högt han alla Purgationer
förkastat/ sielff berömer/ i synnerheet.

widh Suurbrunnar/ I lika måtto
 äro pillulæ Catholicæ mynifici
 som något starkare purgera/ myckit
 sienlige. Men för them som äro
 aff en heftig Complexion, tidnar
 bättre en Latweg aff Tamarinder,
 Rosensyrop/Cichoria medh Rabar-
 ber, eller och andre temperata La-
 xativa. Man kan och bruka Kryds
 wän/ effter såsom hwars och ens til-
 fälle och Seel ihet fordrar/ hwilket kan
 hema beredas/ och brukas något för/
 och i ihet man reser.

Således sunna the med Laxa-
 tiver, som the äro mehr eller mindre
 belastade medh onda Wälstor/con-
 tinuera en Daggh / 2/3/ eller 4/ sa
 och något längre. Så kan ey hels
 let skada/ em man hwar Ottonde/
 Tionde eller Tolfte Daggh/ brukar
 samma Purgans, så blifwer så all
 Drenlighheet utur Blodet och Liffwee
 vthaff

vthaff grunden vthföri. Vil man
 just icke altid vörwåna sigh thet til/
 kan man i ställe för Purgationer
 (serdeles om Watnet icke wil fori)
 sätta några Clistirer, antingen aff
 saltWatn/ eller vpwårmbda Mine-
 ral Watnet vthut Brunnen eller
 hvarsehanda tiänlige Liquores och
 Decocter, och thet i synnerheet/ när
 man brukar Bad/ at Naturens gång
 til swettande/ icke må igenom alt för-
 många Stoolgänger blifwa ajwänd
 och förhindrad.

Åderfläende har och sitt rum/ och
 anställles hoos them/ som thet behöf-
 wa/ särdeles the Blodryka; på thet
 at Watnet må så så mycket bättre
 Wägh och frtare lopp igenom
 Årorna / hwilken eliest (thet
 Blodet tilförende wore för ymnigt)
 kunde lätteligen sprängias eller brista
 serdeles vthi the spådare delar/ såsom
 Lungors

Lungorna/ etc. Ufwen och så Kops
 pa eder/ när man ey til åderlåtande
 behöfwer stryda/ såsom för gammal
 eller eliest affmattat Folck/ och the
 som aff Naturen icke kunna åderlåts
 ning fördraga / måge thetta vthan
 wärdare betänckande bruka. Endr
 man nu så wäl förberedd skyndar til
 sielfwa Dryckande / så kan man
 stå vp om Morgonen bittida/ vnges
 sehr Klockan 4/ och lätet aff och an
 spakerandes/ klåda på sigh / på thet
 Naturen förmedelst en lindrig rörel
 se må bli någorlunda retat/ the same
 blade Excrementer genom tienlige
 Wägar från sigh drifwa/ för ån man
 besöker Brunnen/ hwilket medh sig
 måste sökias/ at låtta Ufwet/ Blås
 san/ Bröfset/ Näsan etc. Och sedan
 man igenom en andächtig Morgons
 böön haat åkallat then högste om bitt
 stånd och wälsignelse/ kan man sedan
 antin/

antingen åta eller rhyda/eller/ thet som
bäst och rådeligast är/ makeligen gåå
til Brunnen/ och hålla thet först lytet
stilla/ til thes Blodet sätter sigh i sin
rätta Puls igen. Sedå dricka några
Glaas / och emellan hwart annat
hwart tridie eller hwart fierde glas lis
tet gåå och spazera och med gångans
de yppwärma inelswerne / hwar igen
nom the så mycket bättre watnet til
sigh draga. Och thet watnes Köld/
icke skulle them som omahne åre/straxt
wela så wäl bekomma / kan man es
mellan hwart och ett Glaas åta nå
got lytet aff Magemorfeller, Con
fectsocker aff Anys / Coriander,
Spys / eller Bröd Cumin / eller
och hem:te Fröd / råå vthur handen
som the åro; Eller och listet Ålandz
Root / (hwilket aff oswanbe:te Hel
mont för alla andra berömmes)
Södsfära / Galgo / Angelica / Cal
mus /

mus/insultat Mustot eller Yngsehra.
 Doch thet samma listet/ och icke til
 heelt eller halffte Skålpund / på thet
 the ey tillhåla medh Watnet trångia
 sig i Krödsådrorna/ och them för-
 stoppa. För then orsaken skul måste
 manoch bem:te Fröd intet straxt neds-
 swålia/ vthan först wål tugga. Man
 haar Exempel vppå/ at heela Frön
 åro genom Urinen/vthgångne. Men
 icke på sådant sätt någon gång eller
 Wågh i the småå ådror lätteligen
 skulle kunna tiltåppas?

Hwad sielfwa Måttet wthdome-
 mer/ eller huru mycket hwar och en
 skal dricka/ så är thet först at märckia/
 thet man begynner småningom / i
 synnerheet the som widh Watudries
 lande icke äre wahne. Hwar och en
 ransake och pröfwe sigh sielff/ huru
 mycket en tåhl/ och huru länge han
 Watnet hoos sig behåller; Ey iust
 medh

medh Unz och Graan at wåga / är
omöneligt. Ingen större wisshet
finnet man ther vthi än sin egen kånks
lan / huru Magan och Kroppen rås
der ther medh. Ehen som
kan stå vth / han må straxt i begyn
nelsen dricka 5 / 6 eller 7 Glaas effter
hwart annat / så länge han finner at
Magan icke ther aff tynges eller bes
swäres. Swilket om han något lju
tet besinner / må han straxt wända is
gen. The owahne kunna första gång
gen stadna widh 3 eller 4 Glaas /
(aff hwilka hwar thera hålla wid pass
10 Unzer) andra Dagen tager man
åntå ett Glaas eller tw ther öfwer /
och så hwar Dagh vpsligandes / iu
mihra man hinnet / iu bättre. The
wore några vthi wårt Sålslap i födr
ledit åhr / som drucko öfwer två Kans
nor och ett qwarter på en Morgons
lund / och nu nyligen 3 heela Kansor
och

och besunno sigh öfwer alla måtton
 wäl thet aff. Jag har sedt them vthi
 Spaa i Lyckerland/ som hins
 te öfwer halstredie/ ja in til tree Rans
 nor/ när thet war som högst/ sade sig
 än så plåga komma högre/ och thet
 hade the med största gagn några åhr
 bort äth continuerat. Och är ju
 säkrare / om man skal dricka/ heller
 myckit än litet: Ty om man icke
 tager tillfyllest/ röres och retes wäl
 Wästorna i Utswet/ men icke vthfö-
 ras/ så at thet offta blir wärre än
 bättre. När man nu en tiid thet
 wijsd har stadnat/ widh pass 8/10/12/
 14 eller flere Dagar (effter som ens
 Siukdom thetfordrar och watnet har
 wäl opererat til/ ty så länge måste
 man hålla thet wijsd) stiger man
 malligen vthföre igen/in til sina 5/4/
 eller 3 Glaas/ och wijsd ändan pur-
 gerar man en gång eller två/ medh
 the

the Medicamenter, som begynnes.

Sombliga, särdeles the som hafwa en slimmig Maga, lasta i begynnelsen vp thet effter, hwilket intet är ohälsosamt, at Magan sålunda aff sin orenliga Last kan lättas, särdeles för Jungfruer, som aff Chlorosi eller Cachexia plågas, och the så mycket heller, medan then vpkastningen kommer them lätt och vthan besvär på, Iktwäl kan thet offta mehtra, än någon aff the starkesta Vomitiver eller Purgationer, vthsdra, hwars igenom alla bättre bliswa hulpsne / som aff Magans / Leuweres och Lungans Orenligheter, samt Huswuds Siufdomar beswäras.

Yttermehra när man skal dricka / må man göra thet friskt och fort, och icke stå om nyttla halfwa Dagen thet medh, eller hålla Glaset förlänge i Näswan; Hwar aff then förnemsta

Hochtiga Krafften faat sin loos.
 Däsi är thet at man intet öfwer en
 tuma eller halff annan / thet medh
 dröya / wore ey heller illa om man
 hinte lychta thet flösta Glaset för än
 thet förflawatnet komer til at värcka.

Sedan man har således druckit /
 må man så sachteligen gå hemåt /
 eller och en stund eller annan spåhæra
 kring thet i Lunden vp och neder. The
 som lätteligen swettas / kunne sättia
 sig i en Wagn / och åla lustigt kring /
 eller och sitta på en Gångare eller
 lätt Trasware at Kroppen så må
 öfwas och röras / men intet swettas /
 hwilken Excretion är annars än
 man söker genom andra Wägar / Ur
 rin och Stoolgång at vhdriwa.
 Thet til medh så blif genom åkane
 de och rüdande Lufwet och thes Mu-
 sculi mehra moverade och rörde /
 at Urnet bättre sänckes och drifwes
 så vth

så vthföde. Några och the som thet
 heller willia/ och finna Magan för
 kall/ kunna lägga sigh i en Sång /
 en Tuma eller annan/doch intet sås
 wa/och wäl betäckia Luswet med Klä
 der / hwar aff then Excretionen
 hoos somblige med nytta befordras.

Sidst sedan man haat druckit
 vth/ så mycket som nödwändig är/
 eller then närwarande Medicus tyer
 fer nogh wara/ Wäste man åter bes
 sluta Acten med h purgerande, an
 tingen medh Pillulis Catholicis
 Ruffi, eller sådan slagz/ som silförens
 de war omtalt. Hwar yppå man
 en Dag eller annan kan wara stilla
 för än man reeser/ på thet at Blodet
 och Znelswerne kunna ställa sigh i sine
 naturliga och rätta sticck igen.

Om sidet kan man/ så wäl här
 som på Wägen/ hwar Dagh en els
 ler två gångor/bruka hieristärckade

Drycker / Pulver / Latwenger eller
 Drageer / at the luffachtige Andar
 måge så mycket mehra stärckias och
 præserveras.

Ytterst kan iag icke vnderlåta /
 at påmina / thet the som icke genast
 kånna sig aff sin Siukdom eller opafs-
 ligheet någon lindring / eller sin fulla
 Hålsa / måge icke straxt twiela om
 Brunnens förmodade råttawärckan
 hwilket offta plågar först effter två eb-
 ler tre Månader sig vthwisa: Thers-
 före måste the intet blifwa otålige /
 såsom hade the anvåndt sin Keesa
 förgåfweis / vthan medh GUDs hielp
 förwånta och förhoppas / at thet effter
 handen lærer bättra sigh. Jag har
 kändt några / som wore owahne / så
 wål widh Surbrunnar i Spaa /
 som widh warma Badh i Uken /
 at när the hade hållit vth sin beståmb-
 da tyd och intet straxt sunnit bättring /
 mycket

mycket oförnögdde farit heem igen ;
 Doch antingen i Wågen / eller och
 straxt effter the woro hemkopne / först
 förspott thes wårskan / i thet the sus-
 komligen och wål bleswe restituerade.
 In Watnes Krafft dröyer ån
 så en tidh vthi Blodet / sedan man
 har återwåndt / som Excrementer-
 ne gifwa tillkånna / hwilka en lång
 tidh ther effter hafwa en swafwel
 achtig eller Vitriolist Lucht / thet the
 lymwål widh Cuurwatnes brukande
 (hwar the aff Vitril och Järn tin-
 geras och swårtas) intet plågade gö-
 ga / derföre at något aff the Minera-
 liste Kraffter sigh altid widh Blo-
 det eller Znellwerne anhängit gidr /
 hwilket alt genom lindrigt purge-
 rande kan blifwa vnderhulpit.

Egentliga och råtta tiden / at
 bruka sådan Cuur, är så om åhret es
 när som thet är warmast och torrast /
 Nembl. i Junio och i Röttemånaden /

så framp i he icke så som gemeentligen
 plågar stee / förmycket regnar / och
 medh sådana wilkor kan thet brukas
 öfwer Latemåssa och wäl längre.
 The tider aff wackeri Wäder och
 Coolsteen är bätte / icke allenast för
 Regnwatnes skull / som alla Suurs
 brunnar plågar förswaga : (Churu
 wäl / som sagdt är / Högbernte Hans
 Excell. thet på aldrabästa haat förs
 sedt / så wäl ofwan sem nedan / at
 Regnwatnet icke får trängia sigh in)
 vithan och i anseende til spakerande /
 hwilket i regnechtiga tider wil falla
 för mycket obeqwäme och förtretelis
 git. The förvithan är och thetta at
 achta / at såsem man then tiden mäs
 se sökia allehanda Leekar och Tids
 fördrieff / thet man i Huset för träng
 ga Lågenheeten skul (för än medh the
 den kan bätte vithrymmas och bygs
 gas) ey beqwänligen kan til wäga
 komma

komma. Så är och/ at man vithi
 Hettan är mycket benågnare at dricka
 och Wågarne i Lufwet bättre/ öppnas
 de och frige. Om Vintren när stark
 passe Kölden är/ och icke förmycket
 Snöd är fallen/ så kan Watnet aff
 them som thet om trånger/ wäl drickas/
 ty så är brunnen icke thet ringes-
 ta förswagat/ then gemenligen stark-
 tare. Och fast man så medh gång-
 gande och öfningar intet hinner at
 komma watnet til gångs/ så kan thet
 doch skee åfwen så wäl/ antingen för
 en stark Bras Eldh/ eller elliest i en
 warm Stugu/ när man ligger i en
 warm Sång/ och mycket wäl betäce-
 ker Lufwet/ Glaset/ för än man drick-
 ker/ något luter medh händerne wär-
 mer. Thet plågar offra bekomma
 en Part bättre/ än aff sielswa gång-
 gande/ som iagh aff några Exempel
 weet/ och i synnerheet en förnähm
 Adels

Adelsman här i Landet / som wärdh
 Espan / när Opafsligheeten eller
 Waderleken honom hindrade at sielff
 gå til brunnen / thetta några gångor
 lyckeligen har försökt / och sunnit sama
 ma gången bättre Wärdh än elliest /
 til urinen och Stoolgångor.

Huru länge man dricka skal /
 kan man intet säya förwist : Hwar
 och en låret, sunna / antingen aff sigh
 sielff / eller genom Medici trogna
 Råd h något när döma / huru myckie
 hans Siuudom fordrar, och ens Til-
 stånd tillåter. Til thet minsta conti-
 nueras 16. 17. 20. Dagar / som bliga
 30. 40. andra 50 Dagar. Ja / then
 som thet har aff Nöden / kan dricka
 hela Åhret / om Siuudomen opinia-
 strerar, och är aff en ond bestaffens-
 heet / eller (som Medici kalla) Ma-
 li Moris. Doch lek wäl så / at man
 altyd dricker när Himmelen är klar /
 och

och wäl achtar the andra Regler som
här böre i acht tagas.

Fempte Capitel.

Om then Diæt, som man wid
Suurbrunnar hålla skal.

En godh Ordning i Maat och
Dryck är wäl allestädes nyt-
tig; Men så är doch för alt
annat här wärdh Hälsobrunnarna/en
noga Diæt måst aff nöden om man
elliest wil göra thenna Resan medh
gagn och icke förgåfwes. Nu är fuls-
ler swårt/ at skryfwa en allmen Res-
gla/ och som man plägar säya/ skäs-
ra alla öfwer en Ramb: Emådan Ål-
dren/ Wahnan/ Stånd och flere an-
dre Omständigheter äro olyke: There-
före kan först i gemeen i acht tagas/
at man intet brukar anor slagz Maat
än thet som lätteligē förtåres och föra-
smältes.

smältes. En Delicat håller sig widh
 sådan Spus/ som han bäst tåhl; såso
 vnga Höns/ vnga Lamb Kalfwar
 Kalkoner / Uterhöns / Hiärpar/
 kräsfoglar etc. En som har en bättre
 Maga/ bekommer ett snyckie Drexöte
 äfwen så wäl/ och än så bättre: Och
 om iagh skal bekänna/ hwad min
 mening är/ så håller iagh Drexöte ser-
 deles när thet är vngt intet för så
 grooff Spus och swår Födsel/ som
 Medici eliest plåga : Iagh skattar
 thet för thet sundaste Rött bland alla.
 En skal gemenligen finna/ när man
 i flukligt Tilstånd wämjes widh all
 Röttspus/ kan man långst lyda Drex-
 öte / som man sidst blir ledse widh
 och först begynner smaka wäl. Ther-
 före förordna the Frankösta Medi-
 ci Bovilloner eller Sopper aff Drex-
 öte/ som är ett Extract eller then bäs-
 sta krafft aff Röttet. Foglar/ Harar
 och

och allahanda Wildt/ som ifrån the
 kringbelagne Orther ymnigt blifwa
 tilförde/ kunna nyttias aff dem/ som
 ther til Lust hafwa. Ehen som no-
 ga wil hwar och ens Spilssark be-
 staffenheet weta/ kan finnat i Doct.
 Sparmans Sundhees Spegel/
 Bewerwijf/ Sebizius och and-
 dra flera. Ey thet wille falla als
 för wiidlyffigt allting vthförligen oc
 så noga som sig borde här at exami-
 nera. Dockliktwål för thetas skul
 som sliska Böcker intet hafwa widh
 handen/wil man thet förnembste för-
 teligen igenom gåå. Ibland Bröd
 är Råghbröd bäst/ när thet är grant
 strådt och hwit/wål bakat och wål
 läst. Intet för färste/ som söder
 Wind aff sigh; Ey heller för gam-
 malt / som gemeenligen stoppar.
 Och thesöre tienar ey hårdt eller

S

Skript/

Karpt/ såsom Skorpor/ Kneckebröd
 och hårda Hållakor. Then som
 är mehtra wahn widh Swetebröddh/
 honom må thet icke heller wara för-
 budit. Man kan vthi knådandet så
 thet til antingē listet Anijs/ Fentahl/
 Bröddh Cumin/ eller Coriander,
 hwarigenom Winden så mycket bät-
 tre fördelas.

Brungåsterne måge och achta
 sig för allahanda saltat rökt och hård
 Maat/ hwar med Ragan ingalun-
 da måste beswåras. Såsom rökt
 Drexeller Fåårkött/ Gååhalswor/
 Skincker/ Flåst/ Sill/ salt Lax/ tor-
 ra Gåddor/ och all torz Fisk/ Ost/
 ehwad han är färst eller gammal.
 Bland färst Spijs förbiudes Swins
 kött/ (unga Grisser kunna ånteligen
 efterlåtas) Gåå/ Anckor/ och alles
 handa Watufoglar / serdeles för
 them/ som hafwa en swagh Maga.
 Såsom

Såsom och Korff/ Sylta/ allehand
da Inlswor/ som Lefwer / Lungor/
Hierta/ Fåår: eller Kalfwe Fötter.

Bland Fiff äro allenast tillätne
Giers/ Abborrar/ Geddor / Foreller
eller Loxören/ Gründlingar/ Etriker/
Item Rödning/ som ther kring widh
Suurbrunnen vthi Western plågar
fångas/ kan och passera såsom och
Krabbor/ ther/ the måtteligen tagas:
Iy the beswåra icke luter Magan/
når the något ymnigt åtas/ ehwad the
och frifwa om them. The andra aff
Fiålfiff/ som gemenligen stattas
sunda/ håller iagh) wara orådeligit /
thet ware sikh medh Suf/ Mörre /
Tidh/ Sarswen/ etc. Emedan the
tas Feltma år stadelig. W. ycket
mehr the fiållösa Fiffar/ såsom Uål/
Neyendgon / Norff / Torst/ Lafa /
Etröming/ etc.

Allehanda Midlmaat måste vthi

lätas / in ihensförfälar och offia i
Curen Durchlopp. Sämälides äro
förbudne alla slagz Bakelser aff Ägg/
Smör eller Wärlt / såsom Passerier/
Pann / och Steenfakor / Torror
Struswor / Wäfflor / Halfmånar &c.

Råå Applen eller Pårön / Kirsh
bår / Wanbår och allehanda råå
Frucht / råå Sallat / Kettico / Senap /
Pepparroot / Edöel / med alt ihet som
byter i Ögonen / äro skadelige / same
malunda Swampar och Mureklar.

Elliest må man äta Erter kofade
jedan Skalet eller Hinnan är affstredt
vithan Fläst / och allenast medh Röt.
Sopper aff Wyn / aff Hafwres eller
Korn Bryn / Manna / Kus / och Pers
le Bryn. Så tillåtes och färste
Smör / Swilfon / torra Applen / tor
ra Pårön och Kirshbår / gröna Er
ter / färsta och nywurtne Egg / Wör
rötter / Roswor / Persillie Rötter / Las
147 /

tuf/ Kirswel/ Spinath/ Spartus fo-
 kade etc. Ibland råå Fruçter kan
 then som en hehighe Leswer haar/måts-
 teligen åta Emultron/ som then the-
 den måst wanka/ Blåbår med Wån
 och Socker / men allenast för dhem
 som hafwa yppit Liiff / in the stoppa
 gårna. I stelle för Dost/ kan bru-
 kas listet Mandlar medh Corinthen
 eller Blårusin.

Ibland Drycker är Wijsn aff al-
 lehandaslaggh gagneligit / doch icke
 alt slaggh för allom. The som aff
 Euurheet / och ther aff hårrörande
 Siukdomar plågas finna sigh iniet
 så wål aff Rehnst Wijsn / som ett
 Glaas Maluasier, Alifant eller
 Franste Wån. Iwert om the Gals-
 achtige och hehige/dem tiånar Rehnst
 och Mosler Wån bättre. En
 Dryck Wån är ånteligen aff nöden ;
 In effter Magan är owan midh

mycket watudrickande/ måste hon och på något sätt wedergweckias och wärmas. Rehnst Wyn drifwer wäl/ med the willkor som förnähle är. Gott ofdrifstat Hoglandz Wyn/ som icke är smordt med Bråna wñ / Socker/ Syrop / eller annan Bländning. Malvasijr, Canarie- eller Chere Säck / Frontiniac och Alifant/ om the kunna hafwas uprichtigt/ brukas allenast til ett Glaas eller tw med stoor nytta/ althenslund the så wäl upwärma Magan. Men besynnerligen gott Portugiser Wyn/ hwars Krafft man i thesse tider i the maghförderfwande Skålfwor nogh haat försökt.

Slet måste wara gott och musligt/ hwarcken för kall eller för hetts läste som Bänderne gärna bryggia/ intet suurt eller hårdt. Och i thet fallet håller iagh mehra aff gott Swenskt

Swenfte Döl och Dubbelbier / än
the många Uchlånste Bragg.

Widdh som wäl är jäst/och nå-
got starkt/ är och sitt Beröm wårde
för them som en hafwa eller tåla
Wyn / och thet the i forna tider i
ställe för wyn (til äfwenlys medh
äfwen så stoor eller kan stee större
Nytt) hafwa druckit. Men är thet
en wäl jäst/ så föder thet Wind och
gior Magan slapp.

Ellerst the som intet så hafwa
rådth at dricka alla Måltuder Wyn/
the måge thes förinnan vppå Maten
betiåna sig aff en Suup eller två
gott Brenwyn/ intet förstarkt/ men
icke thesfore något Åtare Brenwijn ;
En tå gå the bästa Spiritus sin loos/
och lemna sit förderfwelige Phlegma
i Magan/ som haat ett stadeligit an-
brändt Sulphur narcoticum vthi
sig. Bäst är Rehns eller Franske

Brenwijn/ sampt the thet aff giorde
allahanda kryddade Magwatn/ aff
Wynnta/ Rumin/ Anis/ Rosolis,
Canel, &c.

Enbårs Brenwijn är och intet
sämre/ hållt när thet medh sin egen
Safft förblandat eller färgat är/ som
elliest kallas Enbårs Elixir. I hen
Spiritus som aff Rönbår om Hösten
destilleras, är och intet obehagelig/
såsom och aff äthstillige andra slagz
Fruchter och Bår. I het näst dro
the Spiritus eller Brenwijn som bräs
nes aff Wynnta/ Waalört/ Kirswel
och hundrade slagz andra Örtter/ som
kunnä i Landet vthan belofnad hämpas
tas i myckenheet. Sådant är wide
bättre än Rog eller Korn, Brenwijn/
thet i sigh stelfte intet är så synnerlis
gen sundt. Och om man sådant i
acht toge/ kunne then goda Rågen och
Epannemålen med större Nyttä bes
sparas

sparas til Brödh och Drieka/ och
 thet öfrige förwaras emoot dyra Tils-
 der (såsom i andra Länder skeer,) och
 icke så fåfängt hwar Åhr för Destil-
 leras och vprännas så mycket en Såd
 (som här i Stockholm allena åhrli-
 gen öfwer trettio/ syrtio eller fem-
 tiot ja wäl stundom til sextio
 tusend Tunnor Rågh / thet then
 som undersöker / wäl skal befinna.)
 Brenwijn måste hållas för en Me-
 dicin och ey för Naring / thesfore
 måste man drieka när thet omträng-
 ger/ Rembl. sållan/ och listet i sän-
 der/ och icke hwar Morgon och Aff-
 ton effter en elack wahna, hwars öf-
 werflödiga brukande mycken stada
 förorsakar. Thesfore wore wäl, ac
 thet förbånade Brenwijns driekande
 affskaffades/ och tillika thet medh så
 mycket Ondt/ så wäl til Hålsa som
 Leswerne ; Så mädde mången båt-
 tre/ och Lesde mycket längre.

Både om Wisn och Brenwist
 är at märcka/ then som haat en heilig
 Jeswer och Maga/ så och heeta Niur
 tar/ eller och eliest inter befinner sig
 wäl aff Wisn/ kan lemna them både
 två obrukade/ emedan Watnet hos
 nom icke så kan skada/ särdeles widh
 Curens begynnelse eller ändra / lå
 man icke så mycket Wain på en gång
 indricker. Finnet han at Magan
 wil wara något kallachtig/ lå kan han
 tisdh nogh bruka thet som Magan
 wärmer. Etticka och annat suurt
 wil inter tiena/ särdeles för them som
 sina Siukdomar aff någre skryllig
 heter hafwa/ och ju mindre man brus
 kar thet/ ju bättre är thet.

Nwad Quantiteten på Waat
 och Dryck anlangar/ måste man icke
 allenast weeta/ at man åter twenne/
 gånger om Dagen i råttan tisdh ;
 Utan och tager wäl i acht huru mycket
 man

man skal äta/hwilket man icke så just medh wichte kan göra/ vthan hålla thet för en Regel: The som en god appetit hafwa/ (såsom Suurbruns watnet gifwer en träffelig Maatlust) måste vphöra/ när thet smakar som bäst/hwar igenom icke allenast Kraffterne vppehålles/ vthan och Magan blifwer obeswärad. Sådant wore lättare at wärckställa/ om hwar och en/i synnerheet the förn ähme/intet låste mycket eller många Rätter framfäta/ ty Naturen är medh lytet nögd. För hwar och en skulle läggias en wiff Skiffwa Bröd eller annan listen Bulle eller Simbla (effter thet en är wahn widh Rogh, eller Hwetebrödh) så stor widh pass som en Rnytnåfwa/hwar på man kunde märckia/ enär en hade nog.

Drycken måste och mehr brukas til at släckia törsten/ än för lust skul.

Och

Och ju mindre ju bättre/doch så myes
 lit til nödtorfften behöfues. Therför
 re måge alla råttfäniga som sin
 Hälfa willia i acht taga/ som intet
 resa til brunnen för Lust och Tydför
 draff/vithan sin Hälsoz skul/wachta
 sigh för Panqueter och stora Col-
 lationer, hwilka tuña alt på en Aff-
 ton fördärwa/ hwad man medh så
 floor Möda och tydh har bracht til
 råtta. Doch är någon ther vithi gen-
 stråfwig och egensinnigh/ han föllie
 frigt och länge nogh sitt eget Huswud
 effter/och wari sedan tilfridz ther med/
 huru thet honom bekommer/ beskyl-
 landes icke Brunnen/vithan sig sielff.
 Then som intet ståår til at
 råda/honom ståår icke heller
 at bota.

Tyden til Middagz Målet kan
 här intet heller gåå effter Klockslag/
 vithan

vthan lå) när Watnet alisammans
 eller störste delen är sin loos vthur
 Luffwet/ igenom Stoolgång eller U-
 rinen. Men doch emedan Watnet
 i begynnelsen på Curen icke will för
 alla så fort/ på thet the igenom länge
 fastande icke måge lida något mehn/
 så kunna the wänta effier söllande
 Teln: När man dricker Watnet/
 så går Urinen en stund eller annan
 hwytachtig eller klar. När nu Uris-
 nen begynner så sin naturliga Särge
 igen/ måge the säkert så sigh Raat;
 Ty thet andra Watnet/ som icke wil
 så fort/ använder offta Naturen til
 andra usus. Eller och när Urinen
 och Stoolgängerne (som aff Wat-
 net förorsakas) en Tyma eller två
 hafwa ätherwändt/ må man lå
 rätt säkert gå til Bordz. Affion
 Mältaden är bäst/ när man om Aff-
 ionen besinner Raatlust/ och loos
 sigh

sigh sielff kan afftaga/ när then förre
 Maten är försmält/ och ju sparsamma-
 re ju bättre. Nogh är aff een halff
 Kycklingh/ eller Hönseläär/ och lytee
 Sweston/ wilket man och må så myc-
 ke bette at hålla i hufwet yppit/ tage oc
 litet Cremore Tartari, eller med nå-
 got lytee Semsblad om så tränger.

Allth för Måltiderne måste man
 hafwa sina rörelser oc öfningar/ hwil-
 ka kunna wara Mångahanda/ medh
 gångande/dansande/såchtande/vol-
 tigerande, och särdeles Bällstäens-
 de: ty igenom sådana rörelser blir in-
 wärtes värman starkare och gifwa
 thet igenom Ynswerna mycken Aff-
 och styrtia/ Excrementerne gåå
 ymnigt sin loos/ så Stoolgångarne
 befordras och smältningen sampt
 Waaelusten befrämias. Teln thet
 till at man haat haft bemödnigen
 eller rörelsen tillhelt/ är så man be-
 gynneth

gynnret at blifwa något luttet däfwig
 eller fuchtig/ och inthet ännu swettig.
 Eller såsom Medici plåga fåya/ ad
 udorem, non ad sudorem. The
 som aldrig swettas/ måge wända is
 gen/ så the begynna luttet iröttas.
 Stunderna effret Måltidē kan man
 använda til något Spehl/ Kort eller
 Brådespehl (doch iniet om Pennina
 gar; Ty then som tappat/ blifwer
 gemeenligen olustig och förtretat/
 och ther igenom skeer ingen ringa flas
 da och hinder i Curen) Discutler,
 sintykt och liusweligt Samtaal och
 annat Lufsdödriff/ hwar aff Mid
 dagssömpn (ehuru högt en och ther til
 låckas aff the Mineraliste Dunster/
 hwar widh Hufwudet är owant/ och
 fördenskul mycket ther aff betynges)
 warder förhindrat. Middagssömpn
 på watudrickande bekommer enom så
 wäl som Hunden Gråset: Ty then

samma disponerar til ymniga Flus-
 sar/ som gifwa sedan tilfalle oc Emp-
 ne til otalige många Siukdomar/ och
 beswärliga Spakligheeter. Doch
 them som sigh ther til aff Ungdomen
 hafwet wahnt / kan änteligen för
 Wahnan som är then andra Natu-
 ren/ tillåtes at sitta på en Stool i
 Swala och så lyset blunda/ heller än
 liggia i Sängen/ och thet ingalunda
 längre/ än widh på en halff Timma.
 Effter Måltuden kan man spakera el-
 ler och tilbringa Tiden medh leekans-
 de eller dankande/ och hwarjehanda
 Spehl/ och til then ända lærer fram-
 deles/ thet GUDH gifwer Fredh och
 förlåner Patronen aff ofwanbe. te
 Suurbrunnarna Hålsa Sundheet
 och långt Liff (hvilket wi/ jämptē
 alla råuslanige aff alt Hierta önska!)
 vprättas åthskillige Machiner och
 Wärdtygh/ som til leek och lustöf-
 ningar

ningat kunna tiåna. I medlet tids
kan man medh Kloot/ Råglor och
annat sådant behielpa sigh/ at öfwa
och möda Kroppen.

Når nu Solen går nidh/ år tid
för än Mörckeret kosner/ at gå heem
hwar til sitt/ på thet man icke aff
Nattluft såår Catarrker och Fluss
ser/ hwilket enom i thessa tider / och
besynnerligen i sådant tilstånd lätt
ligen kan wedersaras.

Eedan gånge hwar och en i tid
til Sångz/ vñgesehr moot Kl. flåår
10 om Qwällen/ på thet man åter
om Morgonen kan wara i godh tid
yppe til at drieka/ hälst effter Sömp
nen måste och hafwa sitt Målt/ och
ingalunda wara otidig eller öfwer
flödig/ thet är/ öfwer Siu Tilmår /
särdeles för them/ som äro aff flus
igare tilstånd; Ty måge the i tidh
om Morgonen widh Kl. 5. laga sig

vpp/ at the/en stund eller högst två
 effter Solens vpgång/ kunna besö-
 kta Brunnen.

Sedan wij the tree förste til Diatē
 anhörige ting hafwe genom gådt/
 Rembl. Maat och Dricka /
 Roo och Rörelse / Sömpn
 och Vakande ; Så låtom of
 jämwäl ännu besee the öfrige/ som är:
 Försi Lufften/ hwat om thet als-
 lena bdr i acht tagas/ at then skal
 wara warm och torr. Therefore tie-
 nar intet mycket at vthgå i Regnwä-
 der/ vthan så måste man hafwa hema
 i hwset Eldh på Spiisen. En må-
 ste sökia sigh Hårbärge i reen och frij
 Lufft/ ingalunda widh något Kärz/
 mycket mindre widh någon Gddzles
 högh/ vthan så länge thet ifrån som
 man kan. Doch såsom Lufften på
 then Engden allestädes är frij/ och
 Osten

Orten mycket hälsofam / behöfwer
man om ihetta icke så floort Bekym-
ber hafwa.

Sedan *Excreta & retenta*: Så
måste Lifwet alltid på hwarjehanda
fätt hållas öppet / at Watnet intet
fadnar i Kroppen / hwilket man med
lindriga Saker kan komma til wäga /
såsom Rhabarbara, Cremor Tar-
tari, Cassia, Manna / Loyeer Corina-
ther / eller och medh Stoolpiller och
Cliftirer.

Man skal achta sigh för Venus
Spehl som för ett Förgiffi / så wäl
för thet ordentliga och lofliga / som i
synnerheet för thet olofliga (hwilket
wari långt hädan / at icke GUDH för-
törnäs och tager An Wälsignelse
från Watnet.) Förwhan then wiff-
sa skadan som thet tilfogar Kroppen.
Förwhen skul ehoo som intet kan låta
blifwa / han blifwe och tädan / at han

G i v

icke

icke må fåå en wiß Ohälsa och Förs
därff/ för then Hälsan han wid Brun
nen sökte.

Ytterst Sinnens Rörelser.

Så måste Sinnet wara fritt för alla
lehandas starka Affecter i warande
Curen, särdeles Wrede/Sorg/Åltu
dan och Swärmodigheet/såsom och
aff Haat/Åswund/Greller och hwar
lehandas mislikelse. Then som res
ser til HälsoBrunen må låta allt sitt
Bekymber och swära åliggande
hemma qwar. The förskaffa el
ler råtta en något gott åt/ och den the
til är benägen (såsom en sådan hugo
fiul Suurbrunwatnet för alla andra
behöfwer) sökte på allehandas sätt
som mögeligit är at fördrifwa thet/
igenom förömtalde Öfningar och
Lustlekar/sampt gott och toligt
Umgänge.

Siecte

Siette Capitel.
Om Suurbrun Watnets
vishwärttes brukande och
Badande.

L Huruwäl/såso tillförende sagdt är/
at Suurbrunwatn egentligen låna-
der til inwärttes Cuur, oc thet så wide
Stilles ifrån warma Watnet/ at the
måstedeles hwat andra præcipitera:
Lhwäl/såsom wi aff Naturē sådana
warma Swafwelbadh in thet åga/ el-
ler til åfwentyrss för Landets och Jor-
dens synnerliga Disposition icke haf-
wa at förwänta: Thersfore kunne wi
i medler tisdh betiåna oss aff wårt Mi-
neral Watn/ hålft emedan icke alles
nast annatstädes/såsom i Wildun-
gen och Swalbach (Brodel-
brunnen) Suurwatnet och så
vishwärttes brukas; Uthan wi haf-
we och försport/at åthillige som vithi
Medewij- Watn hafwa badat/

hafwa sig ther off mycket wäl befunnit.
 Altså wil man forteligen vpreckna /
 huru man fogeligen kan betiäna siggh
 off thes vthwärttes bruuk och badana
 de / hwilket icke mindre än drickandet
 bödr hållas med wissa Regler / så fräpe
 thet elliest sin rätta Wärck å gōta skal.

För än någon skyndar til Bads
 Curen, skal han wäl pröfwa siggh
 sielff / oc tilsee / om thet honom tiänar /
 eller om han är ther til beqwäm ; Ty
 såsom inwärttes Curen intet kan bes
 komma hwarsom och enom wäl / alts
 så blifwa ey heller alla vthan åthstilds
 nat tillätne at Bada.

I. Är thet så / at Naturen sådant
 kan vndraga / och Siukdomens Art
 thetta lyder och kräfwer / så måste Pa
 tienten intet i någon heet Badslus
 gu låta bereda siet Badh / vthan haf
 wa en tiänligh Wanna eller ett Kaar
 icke långt ifrån Brunnen / vthi en båd
 qwäm

qvarn Kammar / som något är eldat
eller tempererat, och så laga til / at
han kan bita högt eller nedrigt i her
vithi / som hans Nödorffte fordrar.

Somblige kunna bruka Batnet
falt / vithi wissa tilfällen / Nembl. the /
hwillkom adstringerande, sammans
dragande och förskoppande / samt hel
lande är aff Nöden / och så behåller
Batnet bättre qwar sin flychtiga
Krafft. Andra åter kunna brukat
lytet upwärme eller liumt / vithi the
Curer, som vithwärttes / til Senors
nas och Ledernas styrckande / for
dras.

Then röda Slem / som aff then
blåachtiga eller mångfärgade Nins
nan eller Schlich sigh sätter widh
Brunnens Breddar / (hwar om pag.
13. förmåtes) är vithi Badet / til
adstringerande och helande myckie
nyttig / för then ymniga Viciril och
swafwel

swafwel/ som thet innehåller/ iämwal
 och til at heela gamla Skadar och
 såår/ lindra Wårer/ och stårchia Ses
 norna; Thersdöre må man och så
 yptaga then tillisla medh Watnet.
 Ja/ och så effter ens Medici gott fins
 nande låta sluda thet til några tiåns
 lige Krydder/ som medh fogh kunna
 brukas/ effter som Patientens Til
 stånd sådant kan åska. Til Exem
 pel; När man wil sammandra
 och adstringera, slår man thet til
 Roser/ Hönsegräs/ Tassegräs/ Gro
 blad/ Tormentilleblad/ Ligon/ och
 Blåbærrijs / Piss/ och Skeldoff /
 Släfte etc. Wil man åter heela/
 lokar man thet til Sennaw/ Sanies
 tel/ Groblad/ Utermônia / Ahres
 prus/ Pimpinella/ Betonica, Mus
 bron/ Femfingersört/ St. Johannis
 Gräs. Wil man stärckta Lederna
 och Senorna; brukas Meyram/
 Uter/

Utermönia / Maalört / Betonica,
 Storfenäst / Entris / Kumillebloms
 ster / Jordhumbla / Dosta / Oxalagg /
 Bäckpunger / Basilica &c. Och
 så wärdare / hwilket alle här en kan up
 räknas. På sådant sätt har Th.
 Paracellus allehanda MineralBad
 förbättrat / som i hans Tractat om
 Naturliga Badh är til at see. I så
 dant fall är bäst inthet alle Watnes
 med Krydderna sammankola / vthan
 allenast en deel / i en stor Kettil / och
 slå så til ännu aff kalla Bruns Wat
 net / til thes thet blir liumt och lagd
 så behåller Watnet sin Krafft bättre
 för Elden ostade.

Ingen må begynna Bad Curen,
 för än han några Weckor först haat
 druckit Watnet / och är allareda i be
 gynnelsen på nederstiggande / vthan
 så är / at wissa Omständigheter drico

lande

lande icke tillåta/ såsom nyshafwande
de Qwinnor/ etc.

Tiden til at bada/ är bäst för Middagen/ så Patienten först af Brünnen sin deel druckit/ kan han widh påß in moot Kl. år 9. begifwa sig i Badet. Och om ån tidnt icke alt Watnet til then Tiden wore affgångit/ Skadat intet/ emådän thet och effter Badet sin vthgång söker. Thet stånde och frist för Middagen at dricka och effter Middagen bada/ allenast at Matens smältning är wäl förrättat. Wil then/ som stiger i Badet/ taga något in som drifwer Swetten och styrcker Hiertat/ thet må han bruka os behindrat.

II. Huru man sig vthi sielfwa Badet skal förhålla/ är fölljande at achta.

Patienten måste intet på en gång springa vthi Badet/ vthan gå sacht
seligen

telligen i Batnet / at then ena Leden
 kommer effter then andra / och maktis
 gen sätta sigh ned. Karet måste
 medh Lakan och Täckten wäl öfwer-
 höllias / doch så at Huswudet står
 fritt vth. Batnet måste icke heller
 gå öfwer Magan / och om Badet wille
 blifwa kalt / hafwer man warmt wate
 tilredt / så öses then til effter handen.

Man måste / så mycket indyeltigt
 är / achta sigh vthi Badet för dricka /
 särdeles för kalt. Bäst året / at nå-
 gorlunda stilla Torsten med ett Skes
 blad 3 eller 4 Hertsstärckande Mix-
 tur, Canelwate / eller annat Såd-
 dant.

Och på then at Naturen icke må
 twingas / vthan blifwa vthan then
 widh / måste man öfwen så wäl i bas-
 dande / som i drickande stiga vp och
 neder : Så at man bader förste Dag-
 gen en halff Tyma / then andra och

tridie Daden en heel Tisma / then
 fierde Dagen femb fierdendeels Tis-
 mat / och så bortåt. Sedan någre
 Dagar stadna och åter småningom
 förminsta. Men huru högt man
 sager / och huru länge man i thet högs-
 ta stadnar / kan man inset så egentel-
 ligen säya : Ty then ena är starkare
 än then andra / then ena torde behöfs
 wa mehra än then andra / then ena
 är mehr wahn widh / och fördrager
 mehr än then andra. Uthi sådant
 kan then närwarande Medicus gå
 hwarjorn och enom bäst medh behöfs-
 rig vnderättelse tilhanda.

Effter Badet måste Patien-
 ten vthan drögsmål lägga sigh i en
 warm Säng och ther vthi hwilla / och
 således måtteligen betäckt låta Sweten
 lindrigt hafwa sin gång / och ins-
 galunda med många Kläders påläg-
 giande twinga sigh til thet / som Nas-
 turen

turen sielff kan mafligen komma til waga.

Ehoo som haer en heet Leswer/ och heetiga Niurat/ kan fdr och effter Badet bestryka Stidan eller Ryggen medh Rosen ungent, Ceratum, Santalinum ar och mycket godt at kyha/ sasom och populeon, eller andra lindrigt kylande Salswor.

Nar man nu salunda en stund hwillat och Naturen hafwer satt sig/ skal Patienten lata affcocka sigh medh warma Suckat/ draga pa sigh rena Linneklader/ och icke langi ther effter ga til Bordz/ och sa sigh sadan Maat/ som vthan Magans beswårande/ kan styrkia.

Althenstund nu vthaff Watnet medan thet upwärmes och Siuder mycketin Krafft går sin loos/ kan man thet dageligen förnya / och ar ther til icke allenast Högbrunnen /

vthan och så Daalbrunnen för
sin ymnigheet på Mineralier och
Schlich/ mycket tidnlig.

Man kan och bruka Footbad aff
samma Watern / för Sichten / torz
Wård / Lamheet / Erdtheet / Swul-
ster / för gamla Sår / och vthslagne
Blemor på Benen / och thet til låg-
gia en godh deel aff förberörde röda
Witterung eller Schlich ; Om
thet och i Brunnen icke nogh finnes /
kan man vptaga then röda Gyllian
thet nedan före / hwillen haer same-
ma Krafft såsom thet och aff samma
Watern har vthrunnit.

Ell Clitirer tånar thet vps
wårmbde Watern i åthstillige tilfåle-
ten mycket wål / sådoles om dhet in-
druckna icke wil wål fore vthur Luff-
wet / så lockar thet ena Watern thet
andra vth.

Inlet bättre Snewatern troor iag/
man

man kan få ån aff thesse Brunnar /
 för heeta / röda och mörka Sgon /
 såsom och när hinna eller annor oråd
 will wåra öfwer Sgonen och Sny
 nens feel / hwar til Höghbrunnens
 Watern för thes stoorra subtiligheet sy
 nes bäst tiåna ; Såsom och för Sro
 nens Wärd och Flussar. Sam
 malunda och medh Duulur warme
 eller kalt pålagt / vithi Modrens slapp
 heet / i ostruchsamheet / i den hwi
 tta flytelse sampt ihen öfwerflöddiga Wäs
 nadz räkningen etc. Sammalun
 da för Mans Personer när the sin
 Sådth icke kunna behålla / såsom och
 flere thetas brister och feel / them
 man ey så hinner vp
 rätkna.

Si

Stunde

Siunde Capitel.

Swar til ächskillige Frå-
gor angående Suurs
brunnar.

Huruwål the Tilfällen här
billigt skulle vpsättas / som
Brungåsterne effter drickande
vnder tiden plåga anstöta: Nembl.
Durchlopp / Föistoppelse Urinens
brännande, förmycken Eömpn / Co-
lica, Flussar etc. Och huru man so-
geligen hwart och ett aff them skal
mota och lindra. I lika motto huru
man sigh vthi the Siuldomar /
som man igenom Brunswatnes
drickande söder fördrifwa rätteligen
förhålla skal / och huru man them
medh tiänlige Medicamenter kan
vnderhielpa: Icke ihes mindre så
som thet någon vtdlyffthigheet fore-
drar / wil man / thet Gldh Hålsan
fram

framgent förlånandes warder / sådant til följande Tactat bespara. I medler tydh kunna Brungåsterne beståna sig aff någons Medici Råd som ther sàmpte Apothekaren och Chirurgum sig lærer insinna. Thers före allenast för thenne gången och til beslute några Frågor här införa / som ibland andra synes wara nöd wändigst för them / som sig wydh Brunnen årna at inställa.

Första Frågan.

Qu Mineralwatnet i Medewij / eller ther ännu något annat finnes / kunde wara fulkomligt eller moget och liknandes widh them i Tystland?

R. Såsom wy gemeenligen drages medh thet selet / at wy wänt es
git för

gitt förachta / och thet siärran är /
 högt skatta / såsom wy och mehrens
 deels the fremmande framdraga och
 våra egna wanwyrda. Så skeer och
 med these Bränar / thetmånga hwilla
 elliest wela hetas wata förständigige /
 när the om thessas vpkomst och bruul
 hört / icke allenast sielswe ey kunde
 troo / vthan och inbillat och intalt ans
 drom / at sådant icke lüde wata möye
 ligit. Thet kan ingalunda komma
 medh dheras Hiärna öfwerens / at vi
 thi ett så kallt Clima förmär wata
 något vthaff thet / som the warmare
 Länder innehafwa. Lijka såsom Swe
 rige wore ett sådant förkastat Landh /
 hwarest aldrig något dugeligt skulle
 någon tydh framkomma. Theras
 första skäl är thetta / at medan So
 len icke hinner wärka och wärma här
 på Orthen så starkt som högt vp i
 Tyssland / så skal och alt wata ofuls
 somlis

komligt och lufa som omogel. Här
 våra inga Wisndruswor/ en håller
 Gulon/ Pomeranger/ Citroner; En
 stor deel aff the Orter som thet vithi
 våra wildt i Marcken/ måste man
 här medh stor Omsorg såå och med
 Skökel plantera i våra Kryddegårds
 darr. Therefore så kan en heller thet an-
 dra som vthur jorden kommer/ vara
 väl digererat, och altså till föllie
 thet aff/ icke heller kunna hafwa nås-
 gon synnerlig Krafft.

Men thet är een stor åtskildnat es
 mellan thet / som öfwan Jorden/ på
 Marcken och igenom Solens vär-
 ma och värcken framsödas/ och thet
 som vnder Jorden aff Mineralista
 Dunster har sitt vphoff. Medh thet
 som then Centraliste Wärman vithi
 Jordenes Buuk söder/ är helt ånars/
 ån hwad vithi thes vithvärtes Bard
 vpväxer/ bestaffat. Allså föllier thet
 Intel:

Innet: **W**ä hafwe inge Wundberg /
 inge mogne Jukon eller Mandlar i
 vårt Land; Thersför duger icke hels
 ler thet öfriga . Hafwe wä icke Me-
 taller och Mineralier så wäl här sö
 i Tyskland? En som boor wthi Hi-
 spanien eller Indien / som icke weet aff
 Sweriges bestaffenheet / skulle swär-
 ligen troo at wthi en så kall Orth sun-
 nes Silfwer / hwilket doch / Gudi Loff
 steer / och är ännu tyo gångor mehra
 ofunnit än yppenbart / som med äh-
 ställige Exempel kan bekräftas. Ja /
 finnes icke Silfwer höge w i Lapps-
 marken? Man finner och icke så säll-
 lan Gedieget Silfwer / som en wthan
 Jordenes innerliga Wärma kan til-
 wärckas. Vårt Victril är ju så
 godt och fast bättre än thet Engliska.
 Hwad felas vårt Allun / vårt Swaf-
 wel / vårt rätt tilberedda Salpetter /
 vårt Marmor? Är icke wär Rop-

par god? Är inte Järnet mycket bättre och finare än thet i Lyckeland/hwar aff Suurbrunnar hafwa sin Krafft. Ther til medh så är su gemenligē i the Engder ther the berömliga Suurbrunnar vpspringa/ kallare/ och mycket längre winter än vith the Orter omkring/ såsom är til at see vith Arduenna, emellan Lück och Triersta Lædet/hwar icke heller Vatnet vil fort/ och wintren är mycket lång. Så och i Hessen etc. Solen medh sin Wärma gör icke Vatnet krafftigare/vthan heller fördelar/hordrager och förtager thes Krafft. Och tersöre måste man enär hett och klart Wäder är/straxt effter Solenes vpgång wara vppe och dricka för än hon förmedelst sina Strålar Brunnsens bästa Krafft til sigh drager/ och Vatnet affmattar och förswager.

J

Andra

Andra Frågan.

Ädnenstund Med wñ Brunnar icke äro aldeles så sure som Pouhon i Spaa / eller Schwalbach etc. Och Waternet en heller så långt låter föra sigh i Krukor som Dünssteiner / och icke så upwäller och siuder medh Wñ och Socker : Mon the då wara krafftige?

R. Icke alla Brunnar hafwa sin Krafft aff then stora Suurheten. Thet äro try slagz Brunnar : Sure / Wñachtige / och smaaklöse eller Wåtnachtige ; Hvilka alla hwar effter sin Ars besinnes wara hällsossamme, Uthi Dortmundz Källa kände iagh ingen Mineralsmal then skiden

huden hon nys Anno 1667 war vith-
 sprungen/ och war söga annat än ges-
 ment Vatn/ förvihan thet at dhet
 hade en luten större subtiligheet; Luls
 wäl steddde then gången vnderliga
 Wärelan aff Siukdomars botande.
 Ungefehr 4. Engliska Wul söder is
 från London är en Brun *Epsom* be-
 nembd/ heel osmakelig/ widerwärdig
 och något bitterachtig; Jäke thes
 mindre betidnar Soldatet sigh thet aff
 med första gagn. Wiedewh Bruns
 nar äro intet aldeles så suura/ ty thet
 til kommer en ringa och gansta luten
 Quantitet aff Allun; Doch emes
 dan the äro Vitrillachtige/ så är thes
 äfwen så godt at the äro lindrige/
 som at the skulle wara stränge/ och
 fördenskul kunna the så mycket säkra-
 re brukas. Ju mehra Wänet aff
 Mineralier är deelachtigt/ ju osäkra-
 re är dhet at intaga.

Geronster i Spaa / icke så säler /
 som Savenierens, effter det genom sina
 myckna Mineralier förorsakat up-
 lastande och swimlande i Huswudet /
 at the owane befinna sigh ther aff en
 halff eller fjerdedels Lyma laka / som
 druckne. Och äfwen för samma
 Orsak skul låta sådana föra sigh öf-
 wer Land / effter som the för ymniga
 Mineralier en äro så aldeles flycht-
 ge. Men ther emoot äro wäl flera
 andra Brunnar / som inset låta föra
 sigh för theas stora subtiligheet och
 flychtiga flyrligheet. Swadh
 Dünsteins eller Tönissteins
 Watnet som wihi hwita Krukor hui
 föres beträffar / måste man weta / at
 thet håller i sigh Salt / latet Allun och
 något aff offtaberörde Acido sul-
 phuris embryonati eller Grund-
 flyrligheeten / och är dherföre heel aff
 en annan bestaffenheet / än de Vitri-
 oliste

oliste Suurbrunnar/ hwilka aldrig
 med Wijn låsa/ effter the sielfwe myc
 lit Acidum och intet Alkali innes
 hålla. Men Dünsteins wain
 har något Salt hoos sigh/ hwilket
 medh alla acidis, såsom Spiritu sa-
 lis, vitrioli någorlunda/ men måst
 medh volatilioribus såsom Spiri-
 tu nitri, Rens. Wijn/ upwäller och
 låser/ och thet så mycket mehra aff
 Sockers tillägelse. Hwilket iagh
 medh flit effter sökt och noga probe-
 rat hafwer.

Tridie Frågan.

Qu Suurbrunnar kunna
 medh tiden förbyta eller
 förändra sigh?

R. Thet synes wäl i förflon-
 ne/ at sådant intet steer/ emedan the
 Suurbrunnar som för par hundras

de ähr såå hoos Authores vprånbe-
 de/ ännu äro vthi gång / Såsom i
 Spaa / hwilken öfwer tusende ähr/
 och redan i Plinii tid haer warit til.
 Så hafwa och Schwalbach /
 Grießbach / Wildungen och
 många andra aff vhrminnes Alder
 varit/ och brukas ännu ähr från ähr.
 Lufwål har man Exempel ther vppå
 at ähstilliga Brunnar hafwa antin-
 gen aldeles förswunnit/ eller blifwit
 heel krafftlöse och onyttige. Hwilt
 let skeer/ endels at Acidum och Mi-
 neralierne hafwa bägge varit til en
 ringa Quantitet, och ihersöre snart
 förtrunnit. Endels och at samma
 Wain har sökt andra wägar/ och på
 andra Orter vhrbruffit. Eller och
 at the Spiritus minerales som en
 lång tidh hafwer digererat sigh vns
 det Jordē/ förblandade sigh med nå-
 got watsn som så länge war krafftigt/
 in til

in till at samma Spiritus wore fördel-
 se och förgångne. Thet finnes och
 andra Orsaker / som aff förfarenheeten
 äro kunnige. At en deel hafwa
 mist sin Krafft så the budo till at låga
 gja Tull på them/eller och intet wils
 le släppa the fattige och åländige till
 så wäl som the rike; Hwar igenom
 Gldh plågar wälsignelsen förtaga/
 såsom dageliga Effterdomen thet ännu
 vihwysa/ huru the ting vnder häns
 derna förswinna / som till egennytta
 användas och them fattigom förbius
 des at niuta/ hwad Gldh och Nas
 turen så mildeligen meddelar. *Christ.*
Lange de Acidulis Egran. Cap. 2.
§. 5. föredallied Suurbrunnen i Eger
 huru then en tydh war heel förswun-
 nen och borttorekat/ så thes Patron
 eller grundägare låt byggja en Muur
 thet omkring/ och wille sållia Watnes
 för Penningar. Men så snart han

I iv

låt

låt risswa full Muren/ och släppte bort
 Wachten/ som och Brunnen ströte
 til rätta igen. En deel förlora sig
 och ther aff/ at när man begynner at
 twista/ hwilken thera som skal wara
 rätta Jordäganden/ och hwilken såles
 des skal medh rätta wara rådande öf-
 wer Brunnen. Detta skeer och ty-
 wärz dogligen dagz på andra ting/
 såsom wihi fiskerij och skuterij/ så man
 ögonstenligen kan märckia/ at Fissen
 och Foglen sigh förlora.

I het synes icke wara oliskt at
 Suurbrunnar hafwa och så aff ålder
 warit här i Sverige/ men åter små-
 ningom förtorckadt eller och Mine-
 raliske Krafften förseur nit. Man
 haat aff gamla Sägner/ at ett eller
 annat Wain skulle fordö hafwa wit
 Wijn/ (twiswels wihan witsura/
 som många Brunnar i Tyskland)
 men i het så mände genom Förbud
 hindras/

hindras at icke hwar och en utan åth-
 skildnat måtte nyttia Watnet/ och i
 så måtto läggias Tull ther vppå/ har
 thet blifwit krafftlöst/ som annat ges-
 ment Watn.

Men förnembliqast är egentliga
 Orsaken til at achta/ hwarföre stå-
 fa goda Brunnar sina Kraffter förlo-
 ra (såsom Hornhausser Brun-
 nen i Brunswijterland; Eli-
 sabeths Brun i Marpurg/
 Brunnen widh Herboren i
 Dillenburchgiste/ thet Kryckior
 och Staswar aff the botade lamma
 och Krympingar hafwa hopetals
 hängt och ännu til en deel hängt.
 Och widh Obs dorfer/ thet the
 som många åhr hafwa varit döfwa;
 Så och widh Ober-Senen i
 Stolburchgiste/ hwar allehanda
 Sgonens Brister sampt andra Siuls-
 domar/

domar / äre worden botade.) Nembl.
 för thet Misbrut / Dordning och O-
 gudachtige Lestwerne / som widh såda-
 na Brunnar gå i swang / hwat aff
 GUD förtörnas / tagandes sin Wäls-
 signelse tådan / tå wi äro otacksame
 och hans Godheet intet bättre erkän-
 na / och tå man billigt hade Orsac
 GUDH atstacca och loswa / så sötes
 tilfälle til åskillige Syndfulla Lasters
 bedrifwande. Thersföre må man
 then Grundgode GUDH / thet han på
 någon Ort en så hälsofam Källa bes-
 stårer / hiärteligen tacksamheet thes-
 före hembära / Watnet rått och tils-
 börligen bruka / sampt GUDH om thes
 Continuation och waraktighet
 högeligen åkalla.

Fierde Frågan.

Q Medan alt / hwad suurt är
 gemenligen skadar Måls-

ten/ huru kan då Suurwats
net henne tjäna?

R. Thet är så stor åhskild-
nat emellan Suurbrunnars syrlig-
heet/ och annor gemen Surheet/ äfs-
wen som emellan Viciril och Spans-
gröna. All annor Suurheet binder
säster / tiltepper / och coagulerar.
så wäl Slem / som besynnerligen
Blodet at thet vithi the små Ådroor
(aff hwilka Mälten måst beståar)
lätteligen stadnar / och så igenom
långsamare lopp eller stadnande Les-
tras / surnar / ja / offta rutnar.
Twert om / den förra är flychtig och
öfwer alla mätton genomträngian-
de / uplöser / fördelar och affstorkar alle
hwad som är i Wägen / såm wäl i the
minsta Ådroor / in til thes hon hinner
til Uringångorna / ther hon tillika
medh sigh förer vith en hoop Örens-
ligheet

ligheet och Skarpheet/ som hon haat
 sunnit Adorna. Afwen så gör hon
 medh then Slem och allehanda Stada
 liga Wätstor som vthi Inselfwerne
 finnes/ them igenom Stoolgongorna
 kraffteligen vthdrifwandes.

Fempte Frågan.

Man igenom Konst
 kan göra Suurbrunnar/
 eller något som kan hafwa
 samma Wårctan.

R. Thet finnes äthstillige/ som
 sigh thet aff berömma/ och thet igenom
 äthstillige Wågar willia föder
 skaffa. Somblige lösa Stål i Wridle
 wassa/ och gifwa then i myckenheet
 at dricka. Några lösa Wunsteen
 och Sulspån medh Speglas vthi
 Spiritu salis, och slåå en godh deel
 Wain ther til. En deel hafwa äthe
 stillige

stillige andra beredelser aff Antimo-
 nio, Swafwel och Salpetter/hwils
 ket aff dhem kallas Clyffus Mine-
 ralis. An finnas the som hålla
 Wiölkwaslan för äfwen så krafftige
 at dricka såsom Suurbrunnar. Nå-
 gra göra store wäsende aff Wiörlag
 hwilken hälsosamma Safft the föra
 medelst tilläggande aff en eller an-
 nan Drog sökia at mässtra/ doch snar-
 tare fördärwa. Andra äter såå Sa-
 pam Martis til något distilleras
 Wain och göra icke mindre Koop-
 ther aff. Förwhan äthstillige an-
 dra Recepter som man här intet kan
 vpräckna. Alla sådana kunna haf-
 wa sin goda Wärlan vthi äthstillige
 Siukdomar/ och wara krafftige nog;
 Men emedan the intet kunna på nå-
 got sätt tilwåga bringa then allmena
 na eller flychtiga Grundsyrligheten
 eller acidum sulphuris embryo-

R

nati

nati universale, hwar off Suurb
brunnar hafwa sin ypperste Krafft:
Allså funna the omöneligen hinna til
then Grad som Suurbrunnar/ehuru
the sigh thet om beslitta.

Stette Frågan.

HM thet är loffgiffwit at
dricka två gånger om
Dagen?

R. Många widh Suurbrunn
nar som tyckia thet går för långsamt/
wela skynda sigh at winna tiidh/ och
sålunda fördubbla sitt drickande/ i
thet the så mycket dricka effter Midda
gen/ som om Morgonen/ och sånckia
at slippa så mycket snarare. Andra
wela gå waheligare/ och dricka elles
nast halffparten om Afftonen emoot
thet the dricka för Middagen. Men
the komma migh före som then/ som
will

wil äta sig mått på en gång/ at halt
 sedan kan stå sig thet medh i tre Dä-
 gar; Eller och the som willia wäl
 starkt och häffigt purgeras på en
 gång/ så at the på en längh tidd icke
 mehtra behöfwa/ och tänckta at wata
 teena på tre Åhr. Men sådant rå-
 ger ganska sällan lagh; i ty alt för
 mycket är otänligt/ och tvingar Na-
 turen/ som har heela Dagen nogh at
 göra/ innan hon hinner arbeta rätt
 vth hwad om Morgonen är druckit.
 En heller kan Magan hålla fort och
 stå vth thet medh. Chi va piano,
 va sano.

Siunde Frågan.

HM the som hafwa sin Na-
 dadlige Räckning måge
 säkert bruka Brunnen?

R. The som kan komma till Bruns-

R 4

nen/

nen/ och så thet för än the begynna/
 the måge hålla så länge vp; vthan så
 är at the hafwa all för mycket/ och
 willia bruka til Förstoppelse. Men
 the som så thet i medlerthd så länge
 the dricka/ skole intet wända igen/ v
 than fara fort; En så drifwer Naturen
 thet onda vth per menses, som
 thet genom the andra loca excreti-
 onis och emunctoria intet kan kom-
 ma til wäga; Och när thet är steds/
 sätter och stillar Watnet stelff medh
 sin liuflige sammandragande och
 stärckande Krafft samma Fluss med
 stor Rotta. Doch skal man althd
 gifwa ach: vppå Naturen/ och tilsee
 hwad Naturligit är.

Attionde Frågan.

Om thet är losgifwit at
 dricka Tobak på Bruns-
 Watnet.

R. Ahs

R. Uthskillige åro som aff en långlig wana intet kunna begå sigh/ med mindre the icke få en eller annan gång om Dagen dh och suga Tobakz/ Pissan / särdeles the som altijd i fuchrige Dither måste wißlas / så som Sidmän/ Fiskiare etc. Hwila la och gärna willia hafwa theñå Frågan och sluut. Medan såsom Tobakz Rödöt wärmer och purgerar, så kan man wäl röka en Pissa eller två thet vppå/ doch så/ at man icke straxt slapper Röken sin loos/ vthan antingen hålla honom något länge qwar i Munnen/ eller/ thet som bäst tre år/ som offtaft swälia honom nid/ så wärmer han vp Wagan och bestämmer Purgationen och Urinen thes bättre. Sådant göra Enges ländarna här the bruka MatnCuur och befinna sigh intet illa thet effter. Men then som intet thes mehr thet
widh

widh tilförende är waan/ gör bättre
om han låter aldeles blifwa.

Nionde Frågan.

Suru skola då the Fattige/
som intet hafwa råd h at
hålla Diæten, och lijkwål be-
höfwa Cuur, sigh förhålla?

R. The som intet hafwer
Medel eller Råd så lust at hålla sig
effter DiætsOrdingen / han gøre
likwål thet närmaste som han kan.
Men och the som vthfattige äro/ och
likwål wela dricka/ emådan theas
Maga gemenligen är stark/ och förs-
smälter allehanda slagz Spis/ the
måge då heller äta hwad the så/ än
swälta. The som widh Suurbrens-
nar wela fasta/ komma mycket tilförs-
ta/ och fara intet synnerligen wäl thet
effter. När hungrige Soldater vthi
lysta

wsta Krisget widh Bildungen drues
 to aff Brunswatnet / sluknade the
 hopetals och dogo bort som Flugor.
 Förw:han thet / at Mineralwatnet
 purgerar och idmer / så upwäcker
 thet Hunger och en ganska stor
 Maatlust. Hwarföre måste man
 stilla Magen så gott som man kan/
 och medh thet som hwars och ens
 Medel och Wilkor medgifwer: Ty
 Nöden hafwer ingen Lagh.

Tijonde Frågan.

Swad skal man hålla aff
 det offrande / som gemena
 Mannhår i Swerige plågar
 bruka / i thet the kasta Pen-
 ningar / Nålar / etc. i Brun-
 nen / tå the dricka?

R. Hedningarna hafwa for-
 dom dagz tillågnat alla Bårg / Luns

dar/ Sogar/ Strömar/ Sidgar och
 Källor sina wissa Numina eller
 Små Gudar/ hafwandes them på
 äthstillige sätt dyrckat. The Swenste
 hafwa ifrån hedenhös giordt dhet
 samma/ hwilket ännu i thenna Daggh
 jämppe mycken annan Widskelpelse
 hänger i them/ såsom Torshdaggh
 Qwällars fistrande/ etc. Sådana
 Divos hafwa the Swenste. kallat
 Råå eller Rååde/ och Sinnarna
 Haldia (hwilket och så betyder en
 Regent eller Rådare) them hafwa
 the hafft aff äthstillige slaggh/ Nembl.
 Slogzråå eller Necken/ Tompteråå
 Grufweråå/ etc. Meent och at
 hwar och en Slog/ hwarre Bårg/
 hwar Ström/ etc. hade sin egen Råå.
 The sse Råden söltia the äth på hwar
 sehanda sätt at blidfa. Skyttarna
 hafwa mycken Kosmerty och Riufans
 de medh sina Slogzråå/ at the måge
 blifwa

blifwa lyckelige i skjutande. Uffwen
så några gamla Fistiare medh Sids
råån/ och så wårdare. När en bos
flytter til en ny Compt/ hafwa the
och synnerliga Widskipelser/ at Rås
den skal wåra dem gunstig. När the
nu på någon Orth aff hwarje handa
händelser intet mää wål / såna dhe
at Compteraån är förargat worden
widh thetas första inflyttiande etc.
Men icke mindre skat hafwa the haffe
at stilla Kålleraån/ thesfore när the
i Swingars Kålla widh Enelöping/
eller i Sanct Oloffs Kålla i Kåle
Sochn widh Nærsta Gränken eller
annat stult Wain dricka/ lasta the
Penningar/ Nålar/ Korß/ och mehr
sådan the i/ icke wthan största Wid
skipelse. Nu såsom then Onnda An
dan offta spöles och vppenbaras wid
Bärgh eller Skogar/ som Gasten;
Widh Strömar/ som Necken; Wid
Sidn

Siön / som Hassfrun / i Marcken
 som Elfwat / i Gruswor / som en
 Jungfru / hwar aff then ensaldige No-
 pen blifwer vthi sådan mening styrckt
 och bekräftat. Allså är sådant Of-
 fer intet annat än Afguderij / dyrcka
 och tiena så Diestulen i ställe för thet
 the skulle lofwa och tacka GUDh för
 hans walgärningar. Thertfore har
 och offra Högbette Ha. xcell.
 låtet sättia Dörz och Låås. strun-
 n; Jete så at någon ehoo han är/
 lyten eller floor / fattigh eller ryl / etc.
 skulle thet ifrån vthstångias / vthan
 aff en alswarsam nyt til GUDz Åhra
 och Beröm / welat hindra och hams-
 ma en så Ogudachtig Widstepelse /
 som medh rätta borde affstafas och
 vthrotas.

Hwadh för Frågor och Swar
 vthi thenna Materien eliest kunde
 tiåna at vpsättias / äro til sin Ordh
 bespara

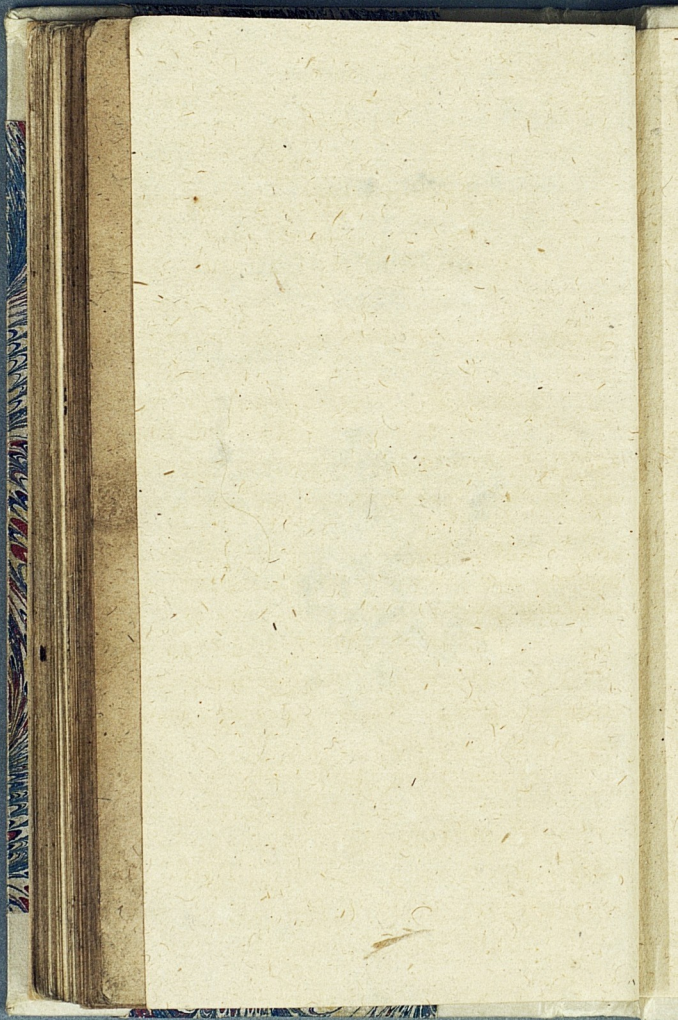
besparde/ hwarest alt medh wederbörlig
 lig wisdlyffrigheet warder affhandlat/
 enfannerligen om allehanda Mine-
 ral Wats Natur/ Orsaker och up-
 komst. I medler tid kan man enom
 som är ålstande aff deß Saker/ muno-
 teligen förnöya vithi thet som åstuns-
 dag at weta; Allenast thet steer afflis-
 des och inthet i stora Samqwämen/
 thet gemenligen sålsame och spikige
 Frågor plåga förefalla/ hwilkas ins-
 fälle man icke är plichtigh at beswa-
 ra. Naturens wetenskap är Edel och
 förborgat/ måste thesfore icke gidras
 för gemen/ myckit mindre misbrukas
 til Glåns och Gåcheris. Sachsmo-
 dige och sanskyldige Naturens ålsta-
 re skole gärna blifwa/ så wål i thetta/
 som i andra Materier betiente och
 ynderrättade. Thetta är altså hwad
 saggh om Medewis Suurbrunnar
 haat nu som snarast welat skrifwa.
 Gifwe

Gifwe Gudh at denna hans Gåfwa
som han oss til godo haat lätit
framkomma / intet måtte afftaga el
ler förswinna / vthan dagell
gen i Kraffter til
wäxa.

Gildi allena Nhran.

www.books2ebooks.eu